

БУРЯАД ҮНЭН

1995
НОВАБРЬ
18
Намарайһуулаан
нохой
Һарын 26
СУББОТО
гарагай 7
№219 (19312)
Газетын сэн
ХЭЛСЭЭТЭ.

1921 оной
декабриин 21-һээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

Мүнөөдэрэй
шухала
асуудал

АРАДАЙ АЛТАН ЖАСА

“Буряад үнэн” - 96

АРГА ШАДАЛААРАА ЗАХИЯЛ!

1996 оной түрүүшын хахадта захил хэлгэ эсэстээ дүтэлжэл байна. Захил хэлгын ноябрийн 15-най дунгүүдые харахадаа, ори ганса буряад һониноо хаахамнай гэшэ гү гэвэн асуудал уншагдайнгаа урда табиха баатай болонобди. Хэрбээ мүнөөдэд бүхы республикадамнай ажаһуудаг 249525 буряад угсаатанай 4533 хүн “Буряад үнэн” бэшүүлжэ уншадаг хаа, ерэхэ 1996 оной эхиндэ энэ тоонь бүришье хаа урмагуй доогуур байхань гэшэ. Энээнине тус таблица эли бодо гэршэлнэ.

Аймагууд	1995 оной эхиндэ	1995 оной 2-дохи хахадта	1996 оной 1-дэхи хахадта хэгдэһэн захил
1.Баргажанай	125	215	126
2.Баунтын	10	5	9
3.Бэшүүрэй	103	82	25
4.Зэдын	194	215	175
5.Яруунын	332	290	218
6.Загарайн	88	70	50
7.Захааминай	669	475	431
8.Кабанскын	5	5	4
9.Хэжэнгын	544	481	280
10.Хурамхаанай	342	375	322
11.Хяагтын	126	120	73
12.Мухар-Шэбэрэй	119	159	127
13.Ахын	162	177	160
14.Прибайкалин	1	1	1
15.Хойто-Байгалай	5	2	2
16.Сэлэнгын	319	260	159
17.Тарбагатайн	1	1	-
18.Түнхэнэй	127	154	131
19.Хорин	227	201	144
20.Ивалгын	129	208	84
21.Улаан-Үдэ	515	371	213
Бүхыдоо	4148	4533	2684

Иймэ байдалай тогтоон гол шалтагаан - хүдөөгэймнай уншагдай мүнэгүй байһан ушар гэжэ ойлгонобди. Тингэбэшье Хэжэнгэдэ, Сэлэнгэдэ, Хяагтада, Ивалгада, Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг уншагшад, хэлхэ холбооной хүдэлмэрилэгшэд илангаяа ехэ гээгдэлдэ ороод байна гэжэ ханагдана. Захил хэхэ бүхы арга бээржэ, хэдэн гэрбүлөөрөөшье хаа, хамтаржа байгаад, буряад һониноо бэцүүдэл гэжэ уряалнабди. Буряад угсаатан! Үлэһэн богони болзор соо түрэл һониноо арга шадалаараа захил даа! Улаан-Үдын уншагшад! Үнэгүйгөөр захил хэхэ аргагай гэжэ дахин хануула. Манай редакцида ержэ, 1996 оной түрүүшын хахадта 15000 түхэригөөр газетемнай захижа болоно: Улаан-Үдэ, Каландаришвилинь үйлсын 23-дахи гэр, 3-дахи дабхарай 52-дохи кабинет. Хүлэжэ байнабди, таанадаа! Газетын редколлеги.

найхайхан дэлхэйдэ оршон байһан олон яхатан бүхэн өөрын онсо түхэл маягтай, шарайтай, үмдэхэ хубсаһатай, түрэл хэлтэй, заншалтай, уран найхан урлалтай, уян хонгёо дуурай, шүдэг, хүгжэмтэй, хатар наадатай өмнө ухаан бодолдоо ухамайлдаг хүн бүхэн үүдэг, мэдэдэг байна ха юм. Тэрэ тоодо манай буряад арадай дэлхэй дээрэ үлгэрчигдэ урдаа арадаймнай гайхамшагтаа өмнө үни холын түүхэ, домогоор баян арад үүсөөн ха юм. Хоёр мянга гаран жэлүүдые өмнөхөн арад яагаашье хаа, нангин шухаг үүсэ алаха ёһогүй байнал даа. Тэрэ ошоо зундаа үнгэргэдэһэн Гэсэрэй 1000 жилие уугтаган хадаа арадаймнай гайхамшагтаа үүсөөн бүхы дэлхэйдэ элэрхэйлэн харуулаа. Тэрэ үүсөөн гэршэл. Энэ хуралдаа эмхидхэн ударидагшаднай өөһэдөө түрэл хэлээ найнаар мэдэхгүй байһан юм гээд сэхьмөн хэлэлүүб. Январда болохо Арадай Хуралай 8-дахин сесси дээрэ “Соёл тухай” Хуули тушаа 2-дохи уншалгын шийдхэбэри дээрэ дурсагдаһан хуралдаан шэнги хэбхи бү байһай. Арадайнгаа мүнхэшгүй найхан алтан жасые бадаража байдаг ори ганса хэблэл “Буряад үнэн” һонимнай байна. Ажалша олонойнгоо алдар солые магтан юрөөрөө гадна, амгалан тайбан солые хэтэ мүнхэдэнь сахин хамгаалхын тула оролдогтоо һуладууддаггүй, үндэһэн соёлоо, үзэл гоёлоо, түрэл хэлэнэй түхэл маягые улам хурса, удха түгэдээр болгохын тулада олон уншагшадараа зүбшэн хэлсэдэг гэшэ бээ. Урда эртнэгэ гоё найхан ёһо заншалые, уян хурса уян жороо түрэл хэлээ, “хүн ахатай, дэгэл захатай” гэхэн гүнзэгы удхатай һургаалай үгэнүүдые шабар, шалбаага худхажархёод ябадаг зарим, хуушанай балмад худхашүүлые мэдэхэшье байхабди. Эдэмнай арадайнгаа алтан жасдаа бүдүүлгээр хандахаа гадна эдэ бүгэдые тоодоггүй. Уншажа һонирхохо мүнэгүй аад, ууха, алмайрха мүнэгтэйл байдаг. Дээрэ дурсагдаһан олон тоото хүнүүднай түрэл хэлээ мэдэнгүй гэлсэнбди. Теэд тэдэмнай 30-40 наһанай залуу үетэн байха юм. Тинхэлээрэ манай ерээдүйн халаан болоно. Түрэл хэлээ найнаар мэдэхэ хүнүүднай ехэнхидэ наһажал зон ааб даа. Угсаата арадайнгаа соёл болбосорол болон ёһо заншалнуудые хүгжөөхын тула, манай залуу үетэн, түрэл хэлэн дээрээ уншагты! Шүүдэ! ЦЫБИКЖАП НАЙДАНОВ, хүдөө бэшгитэ.

БЮДЖЕДНЭЭ ХАНГАГДАДАГ ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭДЭЙ АЖАЛАЙ ТҮЛБЭРИ ТУХАЙ

Республикын Президент А. В. Потапов хангагдааг хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай ниитэ тарифай ставкануудые дээшлүүлхэ тухай таргаба. Таргай 1-дэхи пунктын 1995 оной декабриин 1-дэхи таргайгай хангагдааг хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай ниитэ тарифай ставкануудые дээшлүүлхэ тухай таргаба. Таргай 1-дэхи пунктын 1995 оной декабриин 1-дэхи таргайгай хангагдааг хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай ниитэ тарифай ставкануудые дээшлүүлхэ тухай таргаба. Таргай 1-дэхи пунктын 1995 оной декабриин 1-дэхи таргайгай хангагдааг хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай ниитэ тарифай ставкануудые дээшлүүлхэ тухай таргаба.

Элүүрые хамгаалгын, эрдэм һуралсалай, соёлой, эрдэм ухаанай болон бюджетдээ хангагдааг бусад халбаринуудай дүршэл м э р г э ж э л т э й хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай салин хүлһэнэй урмашуулы үүргэ нүдөө шангадхын тула тарифай коэффициентнүүд

дээшлүүлэгдээ. (Бюджетэй халбарин хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай түлбэрийн ниитэ тарифай сеткэ Зарлигта хабсаргаданхай). Россин Федерациин Президентын “Түрэнэй засагай зургаануудтахи тушаалай (должностной) окладууд тухай” 1995 оной августын 26-най Зарлигтай зохидуулан, мүн бюджетэй халбарин хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай түлбэридэ байха зэргэтэй тааралдаые сахихын тула 1995 оной апрелин 1-нэй байдалаар

республикын түрэнэй засагай болон хүтэлбэрилгын зургаануудта тогтоогдоһон тушаалай (должностной) окладуудые 1995 оной декабриин 1-һээ 1,54 дахин дээшлүүлхэ. Республикын түрэнэй засагай болон хүтэлбэрилгын зургаануудай тушаалай (должностной) окладууд зохихо тус тус бюджетэй ашаар дээшлүүлэгдэхэ. Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хэблэлэй албан.

Дэлгүүр: ажалаар хангалгын асуудалнууд

УЯЛГАТА ТҮЛБЭРЭЭ ОРУУЛХА

"Россин Федерацида хүн зоние ажалаар хангалга тухай" Хуули соо, "Хүн зоние ажалаар хангалгын гүрэнэй жаса тухай" Дүрим соо хүн зоние ажалаар хангалгын гүрэнэй жасада страховой уялгата түлбэри предприти, эмхинүүдэй, албан зургаануудай оруула тухай онсо заагданхай. Хүдэлмэрээр хангадаг предприти, эмхинүүдэй, албан зургаануудай ажалай түлөөхэнэй фондхоо дээрэ дурсагдахан жасада мүнгэ эльгээхэ талаар норматив Россин Федерациин Президентын тусхай Зарлигаар тогтоогдоһон юм.

Мүнөө үедэ тус нормативай хэмжээн хүдэлмэрээр хангагшадай ажалай түлөөхэнһөө 2 процентнь болоно гэжэ тодорхойлогдоо. Страховой эдэ түлбэринүүд илангаяа эдэбхитэйгээр хаана суглуулагдаһан гээбэл, Баунтын, Ивалгын, Кабанскын, Хягтын, Прибайкалийн районууды нэн түрүүн нэрлэмээр. Эдэ районуудай хүн зоние ажалаар хангадаг түбүүд илангаяа эдэбхитэйгээр страховой түлбэринүүды суглуулаа.

1995 оной 8 харын дүнгүүды абаад үзэбэл, республика дотор бүхыдөө 15,6 миллиард түхэригэй страховой түлбэри суглуулагдаа байна. Энэмай анхан хараалагдаһанай 74 процент болоно. Тийхэдэ энэ талаар оруулагдаагүй мүнгэн - үри 4 миллиард түхэригтэ хүрэнэ гээд элирнэ. Илангаяа Сэлэнгын, Захааминай, Хэжэнгын, Хурамхаанай, Баргажанай, Яруулын районуудай үри шэри ехэ - ялатайнь суг тоолобол, район бүхэн тус тустаа 200 миллион түхэриг үритэй.

Зэдын вольфрам-молибденэй комбинат, Гусинозерскын ГРЭС, шулуун нүүрхэнэй предпритинууд, Хүртэйн л е с п р о м х о з , Новокижингинскын уурхай 1994 ондо страховой түлбэрээ огто оруулаагүй. Уламжалан "Россин Федерацида хүн зоние ажалаар хангалга тухай" Хуули бүдүүлгээр хазгайруулагдаа гэшэ.

Байдал шахардуу, мүнгэ зөөрээр предпритинууд дутадаһа гэжэ ойлгосотой ааб даа. Гэбэшье адирхуу эрхэ байдалда аад лэ, бусад зарим предпритинууд арга шадалайнгаа зэргээр ажалаар хангалгын жасада уялгата түлбэрээ оруула, үри шэригээ ехэ болгоногүй. Энэ тоодо Селенгинскын ЦКК-е, Улаан-Үдэ хотын, Ивалгын, Зэдын, Хягтын районуудай предпритинууды найшаан нэрлэмээр. Эдэ районуудай ажалаар хангалгын албанууды түлөөлэгшэд налогово инспекциүүдтэй, п р е д п р и я т и н у у д а й хүтэлбэрилэгшэдтэй нягта

холбоотойгоор хүдэлдэг юм. Страховой түлбэрээ оруулаагүй предприти, эмхинүүдтэ, албан зургаануудта саг соонь хануулаа хэдэг, хэмжээнүүды абадаг.

Страховой түлбэрээ удаан саг соо оруулаагүй предпритинууд тухай хэрэг Буряад Республикын Арбитражна дээдын сүүд хүртээр баридаг юм. Засагай зургаануудта эдэ бүгэдэ мэдээсэгдэхэнэ гадна экономика ялада унадаг гэхэ гү, али банкнуудаар дамжуулан үринь абтадаг байха юм.

Нэгэ жэшээ дурдамаар. Буряад Республикын Арбитражна дээдын сүүдтэ Улаан-Үдын ЛВРЗ-гэй хэрэг харагдажа үзэгдөө. Тус завод 1993-1994 онуудта аяар 1 миллиард түхэриг ажалаар хангалгын албанда түлөөгүй байха юм. Сүүдэй шийдхэбэрин ёһоор, ЛВРЗ-гэй хүтэлбэрилэгшэд, заводой финансово-экономика албан ажалаар хангалгын жасада түлбэрээ дамжуулаа баатай болоо.

Иигэжэ суглуулагдаһан страховой түлбэринүүд хадаа хүн зоние ажалаар хангаха хүдэлмэридэ гаргашалагдааг юм. Энэ мүнгэнэй хайшаа, хайшан гээд районуудта хэрэглэгдэжэ байһые манай министерство хинан шалгадаг. Бүхы шахуу районуудай ажалаар хангалгын албануудай финансово-ажалын ажал ябуула шалгадажа үзэгдөө.

Мүнөө үедэ ажалгүйшүүлэй тоо республика дотор ургаһаар. Бүридхэлдэ абтаһан ажалгүйшүүлэй тоо 7,577 хүн болоно. 3000 шахуу хүн ажалда оруулагдаа. 188 хүдэлмэрин нэмэлтэ нуури байгуулагдаа. Ниитын хүдэлмэринүүдтэ 2349 хүн хабаадуулагданхай. Ажал олоходонь туһалха программын ёһоор, 19,022 хүндэ туһаламжа үзүүлэгдэе.

Манай албанда зүбшэл заабари абтаһан 5300 хүнэй 587-ниинь мэргэжэлэй талаар хуралсал гараа, стипенди абадаг болоо. 8214 хүндэ материална туһаламжа үзүүлэгдэһэн, 285 хүн болзорһоо урид пенси абадаг болоһон байна.

Үйлэдбэридэ хандарал-уналгын улам үргэжэ байхада, ниитын удха шанартай, саг зуурын хүдэлмэринүүды эмхидхэлгэ, бага бизнес дэмжэлгэ, предпритинуудта хүдэлмэрин нэмэлтэ нууринууды байгуулаа тон шухала удха шанартай болоно. Энээнэй тулада страховой түлбэринүүд саг соогоо оруулагдаха ёһотой гээд түгэсхэлдэнь үшөө дахин хануулаа.

К. ЛУБСАНДОРЖИЕВ,
Буряад Республикын хүн зоние ажалаар хангалгын жасын директор.

Гэр бүлын гү, али ямар нэгэн хайндэр тэмдэглэхээ хангал, Улаан-Үдын кондитерска фабрикада захил хэбэл, цүүбэрилхэт. Түрэ хурим, түрэнэн үдэр гэхэшэлэн хайндэртэйнай зориулжа, уран гараа гаргажа, үзэхэлэн гоёор бүтээһэн амта шэмэтэйхэн тортынь зарим ушарта отолхоёошье хайрлахаар байдаг юм. Юуб гэхэдэ, тэдэ тортнууды мэргэжэлтэ уран шэмэглэгшэд бүтээнэ ха юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: уран шэмэглэгшэ Ольга Рачок түрэдэ зориулаһан тортнууды шэмэглэнэ.

М. ШАНТАКОВОЙ фото.

Малай үбэлжэлгэ - шанга шалгалта

НАЙДАХА ҮНДЭНЭН БИИ

"Дружба" колхоздо ерэхэдэ, бидэ эгээл түрүүн Мужьхын тоһоной завод хүрэнэн байнабди. Тэндэ аймагай баруун захын ажахынуудай хү абажа, буйлууддаг юм. Заводой лаборантка, мал ажалай дүй дүршэлтэй хүдэлмэрилэгшэ Нина Файдановна Цыренжапова хүнэй лаборатори соо тушаагдаһан хүнэй тоһолигыг тодорхойло байба.

- Хүйтэржэ эхилхэдэ, хүнэй хаам доошолногүй гү? - гэхэн асуудалда тэрэ дэбтэр соохи тоонууды харуулангаа иигэжэ харюусаха юм:

- Сентябриин 26-да 456 килограмм хүн тушаагдаһан хаа, мүнөөдөр, октябриин 3-да, 374 килограмм хүн асарагдаад байна.

- хүнэй тоһолиг ямар гэшэб? - Тийхэдэ тоһолигынь 4,1 процент болоһон хаа, мүнөө тэрэл зандаа байһаар.

Энэ үедэ тоһоной заводой мастер, хү буйлууддаг промышленностин ветеран Валентина Матвеевна Ламухина бии боложо, юун тухай хөөрлэдөөн болоноб гэжэ ойлгоходоо, иигэжэ нэмээ хэн:

- хүнэй хаам эрид доошолһоор. Ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдэй гуйлтаар үглөөдөрһөө хү үнжөөд тушаажа абадаг болохонмай.

Энэ үедэ мастерта ямаршыб дархан ерэжэ, манай хөөрлэдөөн таһалдаха ушартай болоо хэн. Валентина Матвеевна нам тээшэ хараад, иигэжэ ойлгуулба:

- Заһабарилга эхилээд байна. Ямаршыб зөөри зөөшэ байгаагүй. Материалуудшые үгы хэн. Залуу, шуран Дымчик Баясхаланович Дармаев ливекторээр томилогдожо, ажалнай урагшатай ябажа эхилээ. Мүнгэ зөөришые, материалшые оддоо. Сыр хэхэ түхээрлэгэ оддожо, хабсараад байнабди.

- Хүдэлнэ гү? - Хүдэлнэ ааб даа. Шэнэ түхээрлэгэ ха юм. Тоһо-сырэй завод гэжэ нэрэтэй болохобди.

Хожом ерэхэдтнай, сырэй амта үзүүлхэбди, гэжэ энэбхилхэ юм.

Колхозой түбтэхи хаалин багахан фермые "Мононовой" фермэ гэжэ нэрлэдэг байшаба. Фермэ дээрэ хэншые харагдабагүй. 80-100 үнээдэй байха байра хайнаар сэбэрлэгдэнхэй. Шэбхэнэ транспортёроор суглуулагдажа хаягдааг. Хорёо соо байһан тугалнууд залхуурангыар үбһэ, холоомо эдинэ. Тугалайнь байра суургатай. Багахан гэрэй хэрэлсын хажууда пешэн заһабарилхада хэрэглэхэ шабар асарагданхай байна. Энэ гэрхэн анхандаа улаан булан байжа болоо хаши. хайнаар адаглан харахада, фермэдэ заһабарилга дүүрээдүй түхэлтэй.

Фермэһээ холо бэшэхэнэ силос юм гү, али сенаж гү дарагданхай ха. Малда үгтэжэ эхилээдүй хэбэртэй.

Үлзытын хаалин фермэ дээрэ сонхонууды шэллэжэ байһан хүнтэй уулзабабди. Фермын бригадир Александр Мункуевич Санданов ажал дээрэ байбагүй. Сонхонууды шэллэжэ байһан хүнэй хэлһээр, шэбхэ арилгадаг транспортёрой эбдэрхэн ушарһаа тэрэ Мужьха ошонхой гэжэ элирбэ.

Бутид-Ханда Ринчиновагай отара үбэлжэлгэдэ түгэс бэлдэгдэнхэй гэжэ хэлэхэдэ болохо. Үбэлжэлгээ хайн бэлдэхэлтэйгээр угтадаг энэ отарынхид табан жэлэй туршада 100 эхэ хонин бүринөө 100 хурьга юрэ түлжүүлжэ байгаагүй бээ. Үбһэнэйн хорёо соо хайн шанартай үбһэнэй хүринүүд харагдана.

Шэнэ Толгой гэжэ газарта Дутар Баторовна Ганжуровагай отарын бууса оршоно. Гэбэшье

мүнөө үедэ энэ бууса дээрэ Григорий Жамболовай отары хонид асарагданхай байба. Энэ хонишон үбэлжэлгэдэ ямар бэлдэжэ байнабта гэхэ асуудалда иигэжэ харюусаа юм:

- Бэлшээрин үгы дээрэнь бидэ энэ бууса дээрэ саг зуур байнабди.

- Хэлэһыетнай юун гэжэ ойлгохоор гэшэб?

Үбэлжөөнэймнай бууса Ильинкэдэ юм. Тэндэхи тарья үшөө хуряагдаагүй. Тиймэнь бидэ зөөхэ аргагүйбди. Буусануудай хажуудахи тарья эгээл түрүүн хуряагдаха хэбээ. Үбэлжөөндээрэ малшана хэхэ юумэн барагдаха бэшэ х юм.

- Үшөө ямар шийдхэгдээгү асуудалнууд ханаа етнэ зобоноб?

- Дабһан асарагдаагүй байһаар. Энэ асуудал бидэнь баһа дулдыдадаг бэшэ.

Энэ хонишоной хэлһээр үгэнүүды зүбшөөхэ ушарта болодоно. Үбэлжөөнэй бууса дээрэ мүнөө үедэ хэхэ юумэ нээрээшье барагдаха бэшэ аа даа. Үбэлэй нюрган ута ха юм.

Һүүдэнь колхозой түрүүлэгшэ Баин Гончикжаев суевич Жигжитовтэй болон манай таһагай начальни Долгор Цыреновна Батуевата хөөрлэдэхэдэ, колхозой хүтэлбэри ниитын малай үбэлжэлгэ амжалтатайгаар үнгэргэхын тула бүхы хэмжээнүүды абага гэхэн найдал түрэнэн байна. Мүнөө жэлдэ үбһэ тэжээл нёдондойхиноо хоёр дахин шахуу ехээр нөөсэлэгдэнхэй. Тарянайшые ургаса хайн даа.

Р. БАДМАЕВ

Буряад Республикын Арадай Хуралда

ШУХАЛА АСУУДАЛНУУД ЗҮБШЭГДЭХЭ

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. И. Семенов республикын олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлүүдэй түлөөлэгшэдые урижа, пресс-конференци үнгэргэбэ. Тэрэ Арадай Хуралай болохоёо байһан долоодохи сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалууд тухай сугларгашадта хөөржэ үгөө.

- Буряад Республикын 1996 оной республиканска бюджет тухай асуудал нэн түрүүн сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ байна. Арадай Хуралай комитетүүдтэ болон Буряад Республикын Правительствода тус асуудал зүбшэн хэлсэгдэжэ, олон нэмэлтэнүүд ба хубилааланууд оруулагдаһан юм, гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Бюджет тухай асуудалаар Арадай Хуралай Экономикаын талаар комитетэй түрүүлэгшэ В. К. Агалов мүн лэ журналистнуудай асуудалнуудта харюусан байна.

Россин Федерациин бюджетэй Гүрэнэй Дүүмэдэ оятаагдаагүй байхада, манай республикын бюджет хаража үзэһэнэй хэрэг бии юм гү гэхэн асуудал табигдаа.

Республикын бюджет долоодохи сесси дээрэ түрүүшын уншалгаар баталан абтаад, ерэхэ жэлэй январь нарада болохо удаадахи сесси дээрэ республикын бюджет эсэсэн баталагдахаар хараалагдана.

Арадай Хуралай долоодохи сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ бусад шухала асуудалууд тухай хөөрлэдөөн болоо.

Буряад Республикын Арадай Хуралда

ХУУЛИ БА ЭРХЭТЭН

Республикын Правительствын Манай республикын делегаци—ын Арадай Хуралай комитедэй В. И. Марков, Кабанскын районой Удын Загорск тосхоной захиргаанай Г. Котов, В. В. Белоусов, Улаан-Үдэ гутаанай гулваагай орлогшо М. Г. Тугаев, Буряад Республикын Президентын ба Республикын Аппарадай комитедэй ахмад В. И. Трофимов—Тульска область

ошожо, тус областиин гүйсэдхэлгын засагай, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын талаар ябуулдаг хүдэлмэрийн түрүү дүй дүршэлтэй танилсажа ерэнэн байгаа. Делегациин хүтэлбэрилэгшэ, Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгууламжын, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын, хуули гаргалгын, гурим ба журам сахилгын талаар комитедэй түрүүлэгшэ Владимир Иванович Марковые тэдэнэй дүй дүршэл тухай хөөрөжэ үгэхыень гуйһан байнабди.

Иванович, бүхы зэргэсүүлэгдэжэ гээд эртэ урда хэлсэдэг бэлэй. Областиной Дүүмэ гэжэ ябуулна? Түлөөлэлгын ба засагуудай харилсаанууд гэжээшэ, хөөрөжэ

Таряадаг хэрэгсэлнүүдые ажал ябуулгадаа хэрэглэдэг юм. Дээрэ дурсагдаһан комитедүүд "Нээмэл бэшэгүүдэй үдэрнүүдые" үнгэргэдэг, хүн зоной шүүмжэлхы ажгалтанууд ба дурадхалнуудай талаар хэмжээ ябуулгануудые бөөлүүлхэ тухай районой захиргаанай гулваагай тогтоолнууд газетэнүүдтэ тунхаглагдадаг байна. Хүн зоной ханаа зобоодог шухала асуудалнуудаар "түхэрээн шэрээгэй" уулзалганууд үнгэргэгдэдэг, "сэхэ холбоон" гэнэн телефон хүдэлдэг юм. Тэрэшлэн Донск хотодо, жэшээлхэдэ, хүн зоной хандалгануудые шалгажа байха компьютерна системэ нэбтэрүүлэгдэнхэй. Областиин захиргаанай болон областиной Дүүмын бүхы ажал ябуулга саг үргэлжэ хүн зондо мэдээсэгдэдэг. Областиин олон районнуудай захиргаанай зургаанууд үйлсэнүүд ба гэрнүүдэй комитедүүдэй түлөөлэгшэдые шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлдэг хабаадуулна.

Манай делегациин гэшүүд Тула хотын захиргаанай гулваа Н. Е. Тяглицтай, захиргаанай бусадшые тушаалтадтай уулзажа хөөрөлдөө һэн. Областиин захиргаанай дэргэдэ ниитэ политикын, шэнжэлэлгын ба стратегиин түб эмхидхэгдэнхэй юм. Тус түб экономикын, политикын, хүтэлбэрилгын талаар олон һанамжа, дурадхалнуудые согсолжо байдаг гэшээ. Тус түблэнжэ мэргэжэлтэй эрдэмтэд, дүй дүршэлтэй хүнүүд сугларанхай. Гадна политикэскэ партинууд ба нэгэдэлнүүдтэй хүдэлмэри ябуулха таһаг, хэлбэлэй ба мэдээсэлэй талаар комитет, финансын-экономическа, үйлдбэрийн-аналитическэ таһагууд, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай хүдэлмэрийе залан хүтэлбэрилжэ байха комитет, эмхидхэлэй хүдэлмэрийн таһагууд байгуулагданхай. Гэхэтэй хамта и н т е д л и г е н ц и т э й , пенсионернүүдтэй, хэблэтэй хүдэлмэри ябуулжа байха таһагууд хүдэлдэг. Манай республикын Президентын аппаратта тиймэрхүү таһаг үгы.

—Тульска областьдо ошоод областиин Дүүмын орлогшо Л. В. Тугаев, областиин бюджетэй, таллаар комитедэй С. М. Ермаковтой, хүтэлбэрилэгшын Г. Бардыкаятай гэрэлдэн байнабди. Областиной Дүүмэдэ 27 депутатанхай гэхэ гү, тэдэнһөө нэгэ депутат болоно. 5 депутадын саг комитедүүдтэ байба. Гадна олон гээд, зүбшэлэгшэд гээд ажаллана. Дүүмэдэ политикын талаар, соёлоой хуули гүрэнэй комитет бии юм. Мундэн салын хүлэз чальни алгашад гол түлэб дунда хүдэлмэри үлдэдэг. Дүүмын һара бүри шухала зүбшэн

Областиин захиргаан хүн зоной дунда ойлгууламжын хүдэлмэри үргэнөөр ябуулдаг заншалтай. Областиин захиргаанай гулваа олон хүнүүдһээ бүридһэн бригадатайгаар районнуудта ошожо, хүн зонтой уулзадаг, шухала асуудалнуудые нютаг нютагтань шийдхэдэг болонхой.

—Тульска областиин хүн зоной дунда захиргаанай зургаануудай ябуулдаг хүдэлмэри тухай тодорхойгоор хөөрөжэ үгыт. —Хүн зоной дунда ябуулдаг хүдэлмэри манайшые республикада һайжаруулагдаха ёһотой. Арадай депутадудай Советүүдэй тараагдахада, гүйсэдхэлгын засаг хүн зонтой холбоогоо таһалдуулаа бшуу. Ушар тиймэһээ Тульска областьдо нютаг нютагуудтай хүдэлмэри ябуулжа байха комитедүүд байгуулагданхай байна. Тульска областьдо байгуулагданхай шэнэ комитедүүд хүн зонойнгоо элдэб бүлэгүүдые хараада абажа, ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулна. Областиин шата шатын захиргаануудай гулваанар хүн зоной урда тоосодог, хүн зонтой уулзажа хөөрөлдэдэг, ажалла коллективүүдэй суглаануудта байлсадаг, олондо мэдээсэл

Тараадаг хэрэгсэлнүүдые ажал ябуулгадаа хэрэглэдэг юм. Дээрэ дурсагдаһан комитедүүд "Нээмэл бэшэгүүдэй үдэрнүүдые" үнгэргэдэг, хүн зоной шүүмжэлхы ажгалтанууд ба дурадхалнуудай талаар хэмжээ ябуулгануудые бөөлүүлхэ тухай районой захиргаанай гулваагай тогтоолнууд газетэнүүдтэ тунхаглагдадаг байна. Хүн зоной ханаа зобоодог шухала асуудалнуудаар "түхэрээн шэрээгэй" уулзалганууд үнгэргэгдэдэг, "сэхэ холбоон" гэнэн телефон хүдэлдэг юм. Тэрэшлэн Донск хотодо, жэшээлхэдэ, хүн зоной хандалгануудые шалгажа байха компьютерна системэ нэбтэрүүлэгдэнхэй. Областиин захиргаанай болон областиной Дүүмын бүхы ажал ябуулга саг үргэлжэ хүн зондо мэдээсэгдэдэг. Областиин олон районнуудай захиргаанай зургаанууд үйлсэнүүд ба гэрнүүдэй комитедүүдэй түлөөлэгшэдые шухала асуудалнуудые зүбшэн хэлсэлдэг хабаадуулна.

—Тульска областьдо нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай дүй дүршэл тухай юу хэлэхэ байнат. —Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаанууд Тульска областиин хүн зоной аша туды хараадаа абадаг тула хуули эрхэтэн хоёрой хоорондо нягта холбоо байгуулаа гэжэ ойлгообди. Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаанууд бүхы хүдэлмэрийе хүн зоной ажаһуудаг газартань ябуулна. Гэхэ зуура эрбхитэй, хүн зондоо хүндэтэй болоһон хүнүүдые ажал ябуулгадаа үргэнөөр хабаадуулна. Жэшээлхэдэ, Тульска областиин үйлсэнүүд ба гэрнүүдэй комитедүүдэй түрүүлэгшэнэрэй туһалхамжаар инвалидууд, үндэр наһатай хүнүүд тухай мэдээнүүдые суглуулһан байна. Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта хүн зоной этигэл найдабарийе урагшатайгаар дүүргэхээр хүнүүд һунгаданхай гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Ушар тиймэһээ областиин хүн зон 1995 оной областиной Дүүмын депутадудай һунгалтада бэлдхэл һайнтайгаар хүрээ ерэнэн байна ха юм.

Дүүмэдэ манай Хуралдал адли үсөөн. Олонхи үсөөн Москвагай хандадаг байха ман лэ тэндэхи институтта факультет нээгдээ. Манай гүйсэдхэлгын зургаануудай нягта холбоон хайхтай. Засагай тус талаагай нягта хөөршье тульска ба социальн-экономикэ асуудалнуудта гэрэлдэнхэй гээд Тульска областиин регламент үйлдэн байдаг.

—Владимир Иванович, Тульска областиин үзэсхэлэн һайхан газарнуудаар ябажа, түүхэтэ газарнуудтайнь танилсаа гүт? —Сүлөө сагай бага байбашье, областиин предприятинуудай үйлдбэрилэн гаргадаг продукциян выставкэ хараабди. Тульска областиин суута буунуудай музей ехэ һонирхожо хараһан байнабди. Хуряангыгаар хэлэбэл, Тульска областьдо хараха, мэдэжэ абаха, һонирхохо юмэн олон байгаал даа.

Манай ТЭЦ-1, ТЭЦ-2 уудые түлшэ-материалаар хангаха талаар зүблөөн Улаан-Удэ захиргаанда үнгэрбэ. Түлэглэгшэдэй хэдэн үлэмж хүрэнэн үри уламжалан, эдэ үлэмж худалдан абахань болоно. Тэрэһээ энэ байдалһаа хангай бүхы арганууд "Бурятэнерго" корпорацияны директорэй

дулаагаар хангалгын системэнүүдэй хүргэгдэжэ, тэдэниие дахин хүдэлгэжын тула хэды ехэ мүнгэнэй гаргашалагдаһан тухай уншагшад ханаа ёһотой. Тиин Улаан-Үдэ хотодо дулаагаар хангалгы болуулхагуйн тула үгтгэн болзор соо үри шэриее түлэхыень предприятинуудта болон эмхи зургаануудта дурадхагдаа.

ҺАНУУЛГА ХЭГДЭБЭ

орло-шо В. С. Путьянай мэдээсэлһээр, бөө бөөдэ үри шэриее түлэхэ аргаар 38 миллиард түхэригэй үри түлэгдөө, мүн бүхыдөө 1 миллиард түхэриг мүнгэн сугларлаа. Мүнөө үедэ дулаа хэрэглэгшэдэй үринь 110 миллиард түхэригтэ хүрэнэ. Улаан-Үдэ хотын захиргаанай гулваа А. Г. Лубсанов тон ехэ үритэй предприятинуудта, эмхи зургаануудта дулаагаар хангалгын таһалдуулагдаха тухай һануулга хээ. Россин бусад хотонуудта

манай республикын делегаци—ын Арадай Хуралай комитедэй В. И. Марков, Кабанскын районой Удын Загорск тосхоной захиргаанай Г. Котов, В. В. Белоусов, Улаан-Үдэ гутаанай гулваагай орлогшо М. Г. Тугаев, Буряад Республикын Президентын ба Республикын Аппарадай комитедэй ахмад В. И. Трофимов—Тульска область

Александр Иванович Казаков 1960 ондо Орловско сэрэгэй авиациин училищи дүүргэһэн юм. Авиациин ветеран хори гаран жэлдэ ЯК-12, АН-24 түхэлэй самолёдуудые жолоодһон намтартай. Мүнөө Александр Иванович наһанай амаралтада гаранхай. ЗУРАГ ДЭЭРЭ: авиапредприятиин ветеран А.И.Казаков. С.Баддуевай фото.

Аглаг һайхан Ага нютагта АШАТАЙШЬЕ, ТУНАТАЙШЬЕ ХӨӨРЭЛДӨӨН

Согто-Хангил һууринда үни холын зарлагдахаяа болиһон суглаан боложо, Агын аймагай ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, зоотехникууд болон ветеринарна мэргэжэлтэд үбэлжэлгэдэ бэлдэлгын асуудалнуудые зүбшэн хэлсэб. Эндэхи ажахын хүтэлбэрилэгшэ Батажаргал Батоболотов нютагайингаа байдал тухай тодорхойгоор хөөрөжэ, сугларагшадтай һонирхол татаа.

Гунгаев, И. Пурбуев, Р. Шойдоков, Б. Норбоев гэгшэд үбэлжөөнөө бэлдэнги, малайнгаа адуулга шангалжа байнхай. Энэ ажахыда тэжээлэй гарша гарзада оруулагдахыгуйн тула ехэхэн хэмжээнэй ажал ябуулна. Бэлдэхэн бүхы һуринүүдэ буусанууд дээрээ татажа, тусхай дансаар малшадтаа тушаажа үгөө. Энэнь үбһэнэй хулгада орохогүйн ябадал болоно гэшээл.

Һүүлэй 2-3 жэлэй хугасаа соо урдын нэрэтэй солотой байһан колхоз нилээд һандаржа байһанаа, энэ хүнэй түрүүлэгшээр һунгаданхай хойшо жэлһээ үлүү сагай гурша соо яһала һайн тээшээ хубилжа эхилэнхэй. Таһаржа, һалажа эхилһэн эндэхи эблээлэй гэшүүд нөдөндө намар үнгэргэгдэн суглаандаа хамтаараа хаягаа хадхан, ажал хэрэгээ эрхилээгүйдөө, ажаמידарха аргамнай ахирдаа гэлсээд, тусхай шийдхэбэри абажа, ажалаа ябуулжа эхилһэн байна.

Хамтын эбэртэ бодо мал нэгэ газарта үбэлжэхэ юм. Мүнөө бууса хорёонь, далнуудын шэнэлэгдэн хэлбэргэжэ байна. Хангилайхид энэ намарые саашадаа мал адууланхайнгаа ашаар тоо толгойе хүсэлдүүлхэ үндэһэ һуурин хабга гэжэ тоолоно. Энээнэй түлөө хэдэн хэмжээ ябуулгануудые хараалба. Нэн түрүүн эхэ хонидоо искуссвенна олол аргаар үржүүдхэ ажалаа һэргээхэнь. Урда жэлнүүдтэ энэ шухала хэрэгые орхижорхиһон байжа, хонидой түл абага үсөөрһэн, үүлтэр һайжаруулгын ажал хохидоһон байна. Мүнөө энэ ажахыда Агын племпредприяти хушын үр абаха филмал нээгээд, томо һайн хусануудые бэлдэжэ байна. Мүн лэ эбэртэ бодо мал искуссвенна аргаар отондо оруулагдахань.

Үнгэрөөншэ үбэл эндэ хэсүүхэн байгаа. Үхэр, хонидын хоол хошоор хомортой байһандаа, нилээд хорожо, үсөөн болгодоо. Мүнөө хадаа 15 мянган толгой малтай үлөөд, үгэсэжэ хүдэлөө һаа, хохидолһоо холодохо бээбэди гэнэн һайдалтай хүдэлжэ ябана.

Ажалдаа орожо хүдэлһэн үдэрһөө хойшо хооһон болоһон буусануудаа харахадаа, голхорһон хүтэлбэрилэгшэ "ерэхэ" зун болог даа—гарааршые зулгалгажа, үбһэ хулаһа нөөсэлүүлхэбди" гэжэ тангарилаад, хара эрэнһээ энэ ябуулгалаа дугшууланхай байна. Гартта һабартаараа үбһэндэ гараха гэнэн урда доро хуушарһан техникэеэ заһабарилаад, оньһожоруулагдаһан дүрбэн бригада суглуулжа, нуга сабшалаандаа гараа һэн. Мүнөө 3000 тонно шахуу үбһэ сабшажа сомоолоод байхадаа, үлэһэн малдамнай хүрэхэ гэжэ тоолоно. Талааниинь болоходоо, таряа талханиинь барагтай хэбэртэй. Гектарай арбаад центнерээр жэгдэржэ, хони, хурьгадтаа хүртөөлсэхэ аргатай. Хонин бүхэндэ 60 килограмм ороһоо, гурилай зүйл хүртэхөөр хараалагдана. Ажалша малша зонинишые үсөөн бэшэ юм.

Ажалдаа орожо хүдэлһэн үдэрһөө хойшо хооһон болоһон буусануудаа харахадаа, голхорһон хүтэлбэрилэгшэ "ерэхэ" зун болог даа—гарааршые зулгалгажа, үбһэ хулаһа нөөсэлүүлхэбди" гэжэ тангарилаад, хара эрэнһээ энэ ябуулгалаа дугшууланхай байна. Гартта һабартаараа үбһэндэ гараха гэнэн урда доро хуушарһан техникэеэ заһабарилаад, оньһожоруулагдаһан дүрбэн бригада суглуулжа, нуга сабшалаандаа гараа һэн. Мүнөө 3000 тонно шахуу үбһэ сабшажа сомоолоод байхадаа, үлэһэн малдамнай хүрэхэ гэжэ тоолоно. Талааниинь болоходоо, таряа талханиинь барагтай хэбэртэй. Гектарай арбаад центнерээр жэгдэржэ, хони, хурьгадтаа хүртөөлсэхэ аргатай. Хонин бүхэндэ 60 килограмм ороһоо, гурилай зүйл хүртэхөөр хараалагдана. Ажалша малша зонинишые үсөөн бэшэ юм.

Энэнь зүбтэй гээшэ ааб даа. Ноһоо дээһэнэй үнэ сэн дээшэлхэ шэглэлтэй боложо байна бшуу. Согто-Хангилай хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд ханаһан хэрэгэингэ бүтэхэ байһанда этигэнги. Энээнэйнь гэршэ юун бэ гэжэдэ, мүнөө дээрээ сүлөөрөөд байһан кошарануудаа заһабарилна, хото хоорёонь хэлбэһэн шэнэлнэ. Тэдэнь булгадаа эзэгтэй, ерэхэ жэлэй түлгэ абаха даабаритай болонхойнууд.

Тиймэһээ хангилайхид үбэлжэлгын бэлдэхыне эгээл шухала дээрэ тооложо, тодорхой хэмжээ ябуулгануудые бөөлүүлжэ байна. Түбхын түрүүн малайнгаа тоо толгой тодорүүлжа, гүүртэ, отара болгожо суглуулха хэрэгээ гуримшуулжа эхилэнхэй. Отара бүхэн 500 хонидоо бүридэдэг. Тиин эхэ хониной 23 түлгын нэгэ отара бүридүүлэгдээ. Тэдэнээ эгээн найдамтай зондоо даалгаба. Урдын түрүү хониход Ц. Цыдыпова, Д.

Эдэ хэгдэжэ байһан ажалыень гэршэлһэн, суглаанда хабаадагшад хонихон Цынжитма Цыдыповагай байра байдалыень һонирхон хараад, ехэл һайшаажа, өөһэдэньгөө ажахынуудта хэрэглэхээр шийдхэбэри абаба. Тэрэшлэн энэ ута һайхан намарай үдэрнүүдые малай адуулга харуулагдаа хэрэглэжэ, хони хурьгадаа хүшэлүүлхэ гээшэ утаа ехэ удаа шанартай гэжэ баһал ойлгоосоо.

Иигэжэ үбэлжэлгын урда тээ нэгэ хэлбэрийн ажалтай зоной суглараад, нютаг нютагайингаа байдалтай танилсажа, нүхэд ёһоной ярилдаа хөөрөлдөөнүүдые үнгэргөөд, яһала урмашаад тараһаниинь һайшаалтай гэжэ ханахаар.

Ц. ГОНГОРОВ, манай корп.

ТЮЛЭМ

БУРЯАД АРАДАЙ ӨНО ГУРИМУУД ТУХАЙ

Буряад арадай өно гурим бэшэ зоной өно гуримһаа олон ушарта илгаатай юм. Манай өно гурим түрэл арадайм онсо илгаань гэшэ. Буряад зоной өно гуримүүд хэдэн зуугаад, мянгаад жэлэй туршада мүлигдэ мүлигдэхөөр ерэнэн, арад бүгэдын ажал хэрэгтэй, хатуу шанга байгаагийн байдалтай холбоотой, гэдэнһээ дуудыданги онсо гурим тогтоон гэшэ.

Тиихэдэ тон тааруу, сэсэн, үнэн сэхэ байдал, хэрэг дээрээ шалгагдан, шэлэн абтанан гуримүүд тогтоон байдаг. Таагүй гурим байн-байн хаягдадаг, зоной гурим өнодо орожо шадангүй халахан байдаг. Би арадайнгаа эдээхэн гурим өнонуудыг согсолом бэшэхэдээ, бүхы өно гуримаа тооложо шадаагүй байхаб, хүн нүхэд хануулна, нэмэнэ бээ.

Тиигэбэшье тон шухала гуримүүдынь тооложо үзөөб. Эдээнһээ гадна хургаал заабаринууд гээд байдаг, тэдэ алайһаа арадта байдаг ааб даа. Өно гурим ба хургаал хоёр тон дүтэ холбоотой байбашье, хоёр ондоо гэхэ байнаб. Гурим өно гэшэмнай буряад хүнэй образ болошонхой, тэрэнэй абари занда шэнгэшэнхэй илгаань гэшэ. Мүнөө өно заншалаа зарим нүхэдэй мартажа, түрэл арадайнгаа нангин хайхан илгаань (особенности) хэрэгсээдэггүй зоной бии болошонхой үедэ, эдэ шухала өно гуримаа тоолобо гэшэб. Тиихэдээ дан олон болгожорхингүй (зарим нүхэд залхууржа болохо), тодо байхын тула нэгэн, хоёр... гэжэ тооложо бэшэбэб. Эдэ өно заншалаа гүйсэд бодхоогоо хаамнай, хэды шэнэн гоёб даа, иймэ хайхан гуримтай буряад зон гэшэбди гэхэдэ, ямар омогтой ябахар бэ!

1. Айл аймаг ахатай, дэгэл захатай хадаа хайн гэдэг, буряад зоной гурим.

2. Наһатай зониие хүндэлэ, "бууралһаа хургаал аба, болоһонһоо ама хүрэ" гэдэг. Наһатай хүниие хүндэлжэ, гээшэнь хуулгадаг, "ши" гэдэггүй, хажуудань элдэб ааша гаргадаггүй өһотой юм.

3. Аха хүндэ хандахадаа, "та", "ахатан", тэрэнэй, энэнэй баабай, эжы, ахай, абгай гэдэг заншалтайбди. Баһа нэрэ, обогоорнь хэлэдэг гэшэ ааб даа.

4. Эхэ, эсэгын хургаал үнэтэй, бүхөөр хадуужа, ханажа ябаха өһотой. Эжы, баабаймни захиһан захяа юм гэжэ ходо дурдажа ябаха буряад хүнэй дотор гурим байха юм.

5. Эхэ, эсэгынгээ урдаһаа бү дуугара - нүгэл гэдэг. Эхэ, эсэгэдэ "ши" гэжэ хандахагүй, хэлэнэн үгыень жэншэдгүй дуулаха өһотой. Энэ манай хэр угай хургаал, арадай заншал болонхой.

6. Аха, эгшэнэрээ, бэшэ-бэшэ түрэл гаралаа хүндэлэн, нэрэрнь нэрлэдэг (ахай, абгай, нагаса, нагаса баабай гэхэ мэтэ) гуримтайбди.

7. Наһажаал болоһон эхэ, эсэгээ үргэхэ буряад хүнэй

зайлашагүй уялга, энэмнай үеын үедэ тогтоһон манай гайхамшагта хайхан гурим. Түрэл хүнэйнгөө үншэрөөд, үргэхэ үригүй байбалнь, заатагүй асаржа үргэдэг гуримтайбди.

8. Хадам эхэ хадам эсэгэ хоёроо хүндэлхэ өһотой юм, тиигэбэл гэрэй байдал хараа байса хайн байха гэдэг.

9. Буряад хүн али нэгэ түрэлэйнгөө хүүгэдэй үншэрөөд байбал, орхидоггүй, хэн нэгэ түрэл хүниинь (айлын) тэрэ үхибүүдые хүн болгожо табидаг нангин гурим бии юм.

10. Үри хүүгэдтээ жэшээ харуулжа, ажалда дахуулжа, хургажа ябаха эхэ, эсэгын зайлашагүй уялга. Үхибүүдэй муугаар ябабал, эхэ эсэгын нэрэ хухардаг. Үри хүүгэдээ хүн болгохо буряад арадай гол уялга бү мартажа.

11. Эхэ, эсэгын уялга дүүргэжэ шадаагүй наа, үри бэсынгээ урда гэмтэйб гэжэ мэдэхэ өһотой. Таанадһаа боложо, үри хүүгэднай харгыгаа алдажа болохо, зобохо, ядаха байна.

12. Гэртэ ороһон айлаһанда сай хэжэ үгэ, хэрэгын мэдээд туһалбал, хайн бэлэй, ябахадань, үдэшэхэ өһотой юм. Энэ архи бэдэрһэн архиншанда хабаатай бэшэ ааб даа.

13. Архиншаниие дээрэ бу аба, архин гуйраншан буряад зоной нэрэ хухална, зон амитанда наад тодхор шэрэнэ, зобооно. Тэрэ арад зоноймнай гурим эбдэнэ гэжэ мэдэе.

14. Архи гурим соонь хэрэглэдэ, зоноороо хүхирэн хүн хайхан.

15. Тулюур ядуу хүндэ туһала, буян үйлдэ гэдэг.

Архи уугаад, хооһон болоһон хүн, залхуу нэгэн, хүнэй зөөридэ хомхойржо ябадаг хүн гэнэнгүүд ондоо зон. Тулюур ядуу зон - үнэхөөрөө ядажа, зоболондо дайрагдажа, үбшэндэ нэрбэгдэнэн, ажал хэжэ ажалай хүсэ абажа бирахагүй болоһонон гү, али үншэ үрөөһэн зониие хэлэнэ.

16. Зөөриин хойноһоо шунажа ябахаргүй, "зөөри - шүүдэр, бэе - һүүдэр" гэдэг юм.

17. Хүнэй юумэ хулуужа болохогүй, хулуухан зөөри хоротой гэдэг. Хулуухан хүн өөдэлхэгүй, байн-байн үбшэ зоболондо дайрагдажа болоно. Гадна үри хүүгэдтэньшье муу байжа болохо юм. Хулгай, худалһаа холуур ябаха гэнэн буряад зоной нангин хургаал бү мартажа.

18. Залуу нүхэд наһатай зонтой аржидахагүй, хүндэлхэ, сугдайралдабал, багаханаар ама хүрөөд, аха хүнэй үгэ шагнаад, хууха өһотой юм.

19. Обоодо гарахадаа, залуушуул архи ууха өһогүй.

20. Үйлсэдэ хотгуу гарабал, найгажа, хашаржа, бэлиндэжэ огто болохогүй. Энэ муу, ахир хүнэй абари зан гэдэг юм.

21. Хүниие хүдөөлүүлхэдөө, нүгшэнэн хүнэй буян үйлдэхэдөө, архи уужашье, архи табижашье огто болохогүй. Энэ манай гурим өно гэшэ.

22. Хутага шүбгэ барижа

байжа хүниие гэмэлтээһэн, хүнэй юумэ хүсэрхэн булян абанан хүн өөдэлдэггүй, нүгэл ехээр үйлэдэнэ. Энээнниие мэдэжэ ябаха өһотойбди. Манай гуримда харша хэрэг гэшэ.

23. Ямаршье газарта аха зонтой гү, али эрэ хүнтэй эбдүүсэжэ байжа, уридшалан үгынь таһалдуулан дуу гаража болохогүй - энэ манай хайхан гурим.

24. Харгыда уулзабал, наһатай хүнэй (эрэ хүнэй) нарыень буляжа гарадаггүй юм.

25. Уһа голдо муухайгаа хаяхагүй, уһа сайдамдуулахагүй, булагай эхи бузарлахагүй гэшэ зоной гурим өно болонхой хэн.

26. Нүхэдөө ехээр хүндэлхэ, нүхэдһөө юумэ харамнахагүй гэдэг хэн. Нүхэдгүй хүн ябажа болохогүй, хосорхын туйлда орожо болохо.

Хашан мориндо харгы холо Харуу хүндэ нүхэр холо, - гэдэг бшуу.

27. Бага үхибүүдые бү эрхэлүүэ гэдэг.

Хүн болохо баһаһаа Хүлэг болохо унаганһаа гэжэ мэдэнэбди. Эрхэлһэн үри ажалшагүй, залхуу, халтад гэбэл архинша болошодог. Тэрэ хожомоо ехэ зободог юм.

28. Буряад басагад тээ томоһон болоходоо, басаган дэгэл үмдэжэ, хубсаһаараа танигдамаар боложо, гоё зүүдхэл зүүгээд, обоо нааданда ходо ябажа, бээ мэдүүддэг байгаа. Иигэжэ үйлынгөө нүхэртэй уулзаха арга олодог хэн.

29. Үри хүүгэдэйнгээ удаан саг соо айл боложо шадахагүйдэнэ, эхэ эсэгэнэр хоёр тээһээ хэлсэжэ, ниилүүддэг өһо байгаа. Баһа зууршалха өһо бии. Үри хүүгэд эхэ эсэгын үгэ жэншэдгүй дуулаха хадаа, үгынь дуулажа нэгэдэдэг, хожомоо хэнһээшье дутуугүй айл болоод, жаргажа хуудог байгаа.

30. Хадамда гараһан басаган нүхэрэйнгөө эхэ, эсэгэ хүндэлдэг, эртэ бодожо, галаа түлидэг (унтажа хэбгэхэгүй), тогоогоо баридаг гуримтай хэн. Тэрэ гурбан зөөлэн гэшые сахижа ябаха өһотой - үгын зөөлэн, унгарийн зөөлэн, эдээнэй зөөлэн.

31. Гал гуламтатаа хүндэлхэ өһо бии. Гал руугаа муухай юумэ хаядаггүй, үзүүртэй юумээр хадхадаггүй. Галдаа үргэл үргэжэ ябадаг юм.

32. Гэр байдалдаа эсэгын (эрэ нүхэрэй) үгэ үнэтэй дээрэ тоологдодог гуримтай.

33. Холын харгыда мордоһон нүхэрөө, үхибүүдээ, нүхэдөө үдэшэдэг, хойноһоонь сэргэм үргэдэг өһо байха.

Эдэ заншал, өно гуримүүд ямаршье хуулар баталагданан бэшэ, арад зоной заншалда оршоһон, тогтонижоһон гуримүүд гэшэ. Эдээнниие мэдэжэ, сахижа ябабал, тои хайн бэлэй. Илангаяа мүнөө үедэ тон хэрэгтэй гэжэ хайн ойлгонобди.

Балдан-Доржо РЫБДЫЛОВ, хүдөө бэшэгшэ, Хэжэнгэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Монголой "Баян Монгол" гэхэн джазай-эстра оркестрай хүжэмшэн, солист Л. Сухбаатар саксофон да наадана. Тэрэ өөрөө эстрадна дуунуудые ехэ гоёор дуулартаст юм. Наһажаал дуушан уран бэлгитээрээ олондо хайшаа М. ШАНТАКОВОЙ ф.

ТҮРЭЛ ХЭЛЭН, ТҮРЭНЭН ДАЙДА

Түрэл хэлэн түрэнэн дайда хоёроо, Түби дээгүүр хаанашье яба, мартахагүйб.

Н. Г. ДАМДИН

"Түрэл нютаг" - яһан хайхан үгэ гэшэб. Ганса намда бэшэ, харин ямаршье хүндэ - хара, шара, баян, ядуу - илгаагүй. Түрэнэн дайда, тоонто нютаг гэшэ дэлхэй дээрэ юонһээшье үнэтэй байдаг юм. Хүн бүхэнэй түрэнэн нютаг, ямаршье нютагта орходоо, эгээ хайхан, эгээ сэнтэй, онсо байгаалитай. Энэ онсо байгаагийн үнэтэй сэнтэйнэ магтадаг ха юм. Өөрынгөө түрэнэн нютаг тухай иигэжэ хэлэхэ байнаб.

Амитхааша, Сэлхэмэһэ эхитэй

Хотогор хотон дабатай Зэмхэ, Шэбэшин аршаантай

Түрэл тоонто - Ушарбай.

Тиигэбэшье энэ сэнхир үлгэн замби дээрэ наһа олоһонһоомнай эхилээд, түрэл хэлэмнай угтан байна ха юм. Хүн бүхэн түрүүн "эжы" гэхэн үгэ хэлэдэг. Нэгэ багахан үгэ соо ямар ехэ баялиг, удха шанар

байна гэшэб? Буряад хэл уһандал адли арюун тунг мийһэрһэндэл адли урин на хүхын дуунай жэгүүр эдээн гэжэ байнабди.

Түрэл хэлэйнгээ дээрэ түрэнэн дайдынгаа хүри сэдхэхэдэ тунаажа, баялиг омогорхон ябаябди. Түрэлхэ түрэнэн дайда нягта холбо гэхэдэ, алдуу болохогүй ба Мүнөө энэ хатуу хүшэр буряад арадаймнай заншалаа, түүхэ бэшэгээ хэр бодхоожо байхада, түрэлхэ түрэнэн дайда хоёр шуу зүйлүүд болоно бшуу.

Аянай харгыда ябаашье холо хари нютагта байгаа наа, түрэл хэлээ, түрэнэн дайдаа мартангүй, эдэ сэдхэхэдэ ханажа ябая!

Ц. НАДЦАЛ

БГУ-гай буряад хэлэ бэлтгэ факультэдэй 2-дохн кут

тшадаимнай туршалгануудһаа

УЯРАЛ УРМЫЕМ ДЭМЖЭЖЭ...

Хүбөө үбгэд, хүгшэдөө суглуулжа, "Буряад үнэн" газетын үндэсний олоной хонорто ольхотойхоноор уншажа үгэдэг гэгдэн гэхэдэ, багшын ажалай ветеран М. Д. Цыденова баршье сагта нютагай хүзэгшэдэй үүсхэнэн уншалга, гэгдэрэ уридаша зангаар хабаададаг, хониной хууданһаа наһан туһатай мэдээсэлнүүдээ шадаал һаа, олон хүндэ дуулгахые оролдодог юм.

Үндэсний нүхэрэй намтар юрын лэ даа. Эрээлжэ, Хомпоотон, үндэсний түшэлгэтэй Дроодо—Бургалтай хууриниин түрэнэн гэжэ шэбшэн-дурсан ябадаг даа. Дайнай хатуу үеһе таровна дурсана лэн. Айлай ехэ басаган дүүнэрээ харалсан, үгэдэ туһалан, дутаха-барихые һайса мэдэжэ, мэдэржэ

хэлэ бэшгэй хэшээлнүүдтэ дуратай бэлэй. Суутай намтар Л. А. Линховоиндо, Д. Б. Линховоинада заалгахадаа, үеһе нюусаар бэшээдшые туршаа. Теэд мүнөө болотор хонорто дурдахахые зүрхэлөөгүй юм.

Мария Цыденова Буряадай багшанарай институт Төрийн райононой зууршалгаар Үлэгшэнэй дунда багшалхаар эльгээгдэнэн намтартай. Гушан найман үгэдэ эндэхи хургуулида хими, биологи заагаа. Эдэ автор үнинэй багшада мүн лэ заалган гээшэ.

Багшынгаа хөөрөөе хэм соонь дурдахаууб:

Үгэдэ нютагаимнай бүлэг хүзэгтэн Джампа Тинлэйн үндэс илангаяа оролдосотойгоор шудалнабди. Шажан тгалаар гэгээрхэ гээшэмнай хэды дэмбэрэлтэйбдаа. Одоол үгээр, хадуугдамаар эдэ хэшээлнүүд газетэ соо үгтэнэ. Бүрбэн сагта гороо хэдэгбди. Баруун хадаараа үгсөөд лэ, аа аалихан тойрожо, зүүн бээрээ доошолдогбди. Буряад үгдэһэн, эрхисэ барихан, маани мэгзэмээ уншанан хажуу тээһээ харахада, яһалал ёһорхуу юм даа.

Үндэсний амгалан байдал оршоной, хүн зоноймнай бүтээсэтэй байһай, адуу малнай, арбай таряамнай үгдэдэ зальбархадаа, шүтэл мүргэлнай үнэхөөрөө туһатай гэгдэби. Цырен-Дулма Батуева төөдэй, Д. Ж. Дондокова үгдэ, хүгшэдөө нэрлэбэл, Цэбэг, Ринчин, Дари, Дундай, үрэн, Даши-Сэнгэ, Батуунай, Цэрэн-Доржи, Дудаари, шадаал хүзэг бишэрэлээ дэлгээдэг лэ даа.

Үгдэр хэлэхэ юумэн гэхэдэ, би зохёолшон бэшэшые һаа, үгдэгдэл тухай шүлэг бэшэхэ дурам хүрэдэг. Уярал мэдэжэ, нэгэ-хоёрышые һаань, танай хониндо хэблүүлээ баярлахал бэлэйб".

Дугаровнагай энэ хүсэлын бөлүүлжэ, уншагшадай хоёр шүлэгынэ дурдахая.

Галина БАЗАРЖАПОВА.

Мария ЦЫДЕНОВА

ДООДО-БУРГАЛТАЙ НЮТАГНИ

Үлэгшгүй үргэн,
Улам дайдам -
Үлэгшээтэ зэрэлгэн,
Хонор алаг нюдэнэйм
Хараада -
Үолоной миралзаан.
Үгдэгшэ, хабтагай
Үдата хизаарни
Үбуллан дууран
Нэмжынэ,

Эдэ голни долгиёо туужа
Замхашагүй дуугаа дуулан
урдана.
Тэниглэн хайхан ажана
байг лэ
Түрэнэн тоонто минни нютаг,
Үбэлэй хүйтэндэшые, зунай
халуундашые
Үеын үгэдэ оршохонь
болтогой!

БАГШАДАА

Х. Д. ЦЫБИКОВАДА

Үжэлые дабан ерэбэт,
Үбагша-эгэшэмнай,
Үзабарьяа түүрэн
ерэбэт
Үондоо хүндэтэй
хургагша.
Үбалигээ шабинартаа
Үабатай дамжуулаат,
Үа аятайхан заажа
Үбагша - алдаршаат.
Үуунуудые зохёожо,
Үай аймаг

Арбаадтай бидэндээ
дуулгаалта,
Үльгэр онтохон түүрээжэ,
Үнэхөөр хүндэдэ хүртөөлгта.
Үнэнэйнгөө сайтар
ажаллаад,
Үтэлөөгүйт, сэдхэлээрээ
залуут,
Үнэн зүрхэнһөө Танаа
амаршалаад,
Үлзы хайхание хүсэнэбди.

ХҮН ХАРА ӨӨЛӨН ХОЁР

Үгдэ нэгэ хүн - хара
Үгдэ нүхэсөөд, сугтаа
Үгдэ хоёрэдэбэ ха.
Үгдэ түрүүшын жэлдэ
Үгдэ тариха. Намар
Үгдэ имнай юуень абахаб
Үгдэбэ.
Үгдэ дээрэхиинь
Үгдэ баабгай хэлэбэ.
Үгдэ болоходо, газар
Үгдэ бамбагар ногооень
Үгдэ абажа, хүниинь
Үгдэ малтаад, бүхэли
Үгдэ эдижэ һууба.
Үгдэ мэхэлбэш даа,
Үгдэ хэлэбэ.
Үгдэ тариха. Ши газар
Үгдэ абаха гүш, али
Үгдэ рохиинь гү? - гэжэ
Үгдэбу.
Үгдэ рохиинь абахаб! -

гэжэ баабгай хэлэбэ.
Тиигээд таряа тариха.
Хүниинь таряагаа хадажа абаба.
Баабгаинь юушыгү үлэшэбэ.
Тэрэ гэнээр баабгай хүнтэй
ехэ эбгүй боложо, ой тайгада
гаража һууһан юм гэхэ.
ШААЗГАЙН ХҮҮГЭД
-Зай, хүүгэдни, өөһэдөө
хоолойгоо тэжээгты, сагтнай
ерээ, томонууд болоот, - гэжэ
шаазгай хүүгэдтээ хэлэбэ ха.
Шаазгай хүүгэдтээ шугы руу
нийдэжэ ошообо ха. Шугы соо
ороод, шаазгайн хүүгэд өөһэдөө
эдихэ юумэ бэдэрхээе таһа
арсаба.
Бидэ уурхайдаа
бусахамнай. Бэлэн хоол ама
руумнай хэхэдэшни ямар байн

УРАН ГАРТЫН АЛДАР

Анатолий Александрович Цыденов наһаар залуу, һаял гуша гаража ябана. Хара баһаһаа модо шулуу һиилэхэ, зураг зураха дуратай байгаа. Бурханай үршөөһэн бэлиг гү, али хайн хайханда, уран бүтээлдэ эльгэ нимгэн байһанайнь аша үрэ гэхэ гү, тэрэ нэгэтэшые минн хуудаггүй, ходол уураг тархидань элдэб шэнэ хүсэл эрмэлзэл эрбэлзэжэ, шэнэ бүтээлнүүд түрээжэл байдаг.

Энэньшые гайхалгүй. Байгаалин үршөөлөөр зурааша, һиилээшэ боложо түрэнэн хадаа иимэ абьяастай байһаниинь ойлогохоор. Мэлэ нютагтань ошожо, гэртэнэ ороо һаа, тэр гуламтын углуу бүридэ, ханануудтань, газар, досоонь бүхы юумэнэй оорын түхэл маягтай, оорын гараар бүтээгдэнэн байһые өбөөржэ, имагтал буряад ёһо заншал, үльгэр онтохонуудай удхаһаа һабагшалан бии болоһые хаража, үни удаан хайхашаан, бахархан, уяран зогсохоор.

Жараад-далаад наһанай дабаа дабажа, ажабайдалай ута харгынуудай зурлаа мэтэ нюурнуудтаа гүнзэгы уршалаануудтай, гаһа зууһан буряад үбгэд, хүгшэдэй борсогорхон модон дүрсэнүүдые харахадаа, манай Санага нютагай саһаа урид наһа бараһан поэт Мэлс Самбуевай "Доржо таабай" гэнэн поэмын мурнууд амидырхадал гээ һэн.
Өөрынгөө хэһэн диван, тагууд, һаңдали, шэрээнүүд - тоолошогүй олон бүтээлнүүдые нүхэдтөө, түрэл гаралдаа бэлэглэдэг юм. Зүрхэ

сэдхэлэйн уудам баяниинь энэ гэршэлнэ бшуу. Анатолий Захааминай аймагай Мэлын дунда хургуулида 3-4 жэл соо

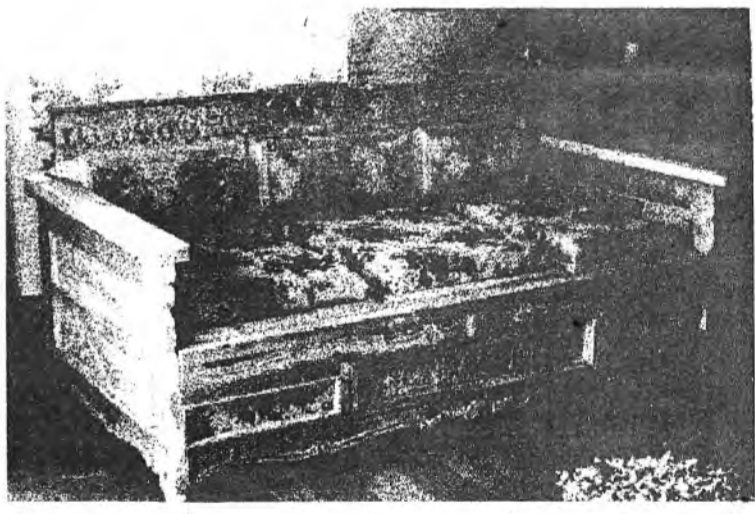
модоор юумэ бүтээхэ уран гартанай кружок хүтэлбэрлэжэ, үхибүүдые энэ хэрэгтэ зүрхөөрөө дурлажа, бэлиг шадабария нээхэдэнь туһалаа. Эндэ багшалжа байхадаа, буряад шатарай дүрсэнүүдые бүтээһениинь Улаан-Үдэдэ үнгэргэгдэнэн выставкэдэ табигдажа, үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө һэн. Тэрэнэй хүтэлбэри доро хурагшад элдэб жэжэхэн бүтээлнүүдһээ гадна мебель, панно дархалжа һураа.

Мүнөө жэлдэ залуу модошо дархан Анатолий Александрович Цыденов Закаменск хотын мэргэжэлэй техническэ 14-дэхи училищиде уран бүтээлэй талаар мастераар ажаллажа эхилээ. Шэнэ энэ ажалдань амжалта хүсэе.

Н. ГАРМАЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: элдэб дүрсэнүүд; модошо дархан Анатолий Цыденов; диван.

Авторай фото.

Амитан тухай онтохонууд

гээшэ һэм, - гэжэ хүүгэд гонгинолдоно.
- Хүүгэдни! Ойлгогты, таанар томонууд болоот, өөһэдөө хоолоо оложо эдихэ ёһотойт. Минни эхэ таанарһаа үшөө бага байхадамни намайе уурхайһаа үдэн гарганан юм лэ, - гэбэ ха Эхэ-шаазгай.
- Бидэниинь хуршаар харбан алажа болохол, - гэжэ хүүгэднын харюусабад.
- Энэһнһээ нэгэшые айха хэрэггүй. Хүн харбахынгаа урда шагаадаг юм, шагаахада саг хэрэгтэй. Тэрэ үдэнь таанар ниидэн арилхат, - гэжэ эхэн хэлэбэ.
Тиихэдэнь шаазгайн хүүгэд пишаганалдаба:
- Бидэниинь шулуугаар

шэдэхэдэнь яахабибди? Шулуугаар шэдэхэдээ, хүн шагаадаггүй ха юм.
- Заал һаа харахат. Хүн шулуу абахадаа, доошоо тонгойдог ха юм, - гэжэ Эхэ-шаазгай хэлэбэ.
- Гэнтэ шулуунинь бэлэн, гар соонь байг даа, тиигээ һаань яахабибди? - гэжэ хүүгэднын асууба.
- Хэрбээе таанадай ухаан энэениинь бодохо шадалтай хадаа өөһэдынгөө ами наһа абарха аргатай болоот, - гээд шаазгай ниидэн арилшаба ха.
ТЭНЭГ МЭЛХЭЙ
Хоёр галуун ба мэлхэй нэгэ нуур соо ажаһуудаг байгаа. Тиигэжэ байтарнь, нуурын

хаташаба. Хоёр галуунинь яажа мэлхэйгээ нүгөө нуурта абаашаха гээшэбибди гэжэ бодобо. Удааншые болонгүй ханажархиба ха. Нэгэ модо отолоод, мэлхэйгээ тэрэ модонойнгоо дундаһаа хазуулаад, өөһэдөө хоёр тээһэнь үргөөд ниидэбэ.
Аяар доро байһан хүнүүд тэдэниинь хараад гайхалдаба ха.
- Амитан аргатай гэжэ зүб лэ даа, эдэнэй хэниинь иигэжэ һанаа гээшэб, - гэжэ хүхирэлдэнэ.
Мэлхэй хүнүүдтэ магтуулхая ехээр хүсөөд, "би ханааб!" гэжэ хашхарба. Хашхархатайн хамта аманиинь заараад, мэлхэй хээрын сагаан талада унажа, амьяа табихан юм ха.

байгал шадарай нютагүүдтэ

УЛААН-ҮДЫН багшанарай училищи 1948 ондо дүүргээд, Ахын аймагта эхин хургуулида багша болохоор эльгээгдэб. Арадай гэгээрэлэй аймагтай табагыг даагша Соном Гомбоевич Дугаров намайе: "Зай, Дондог Дашеевич, Кировэй (Хүүргын) эхин хургуулида директорээр (тихэдэ "эрхилэгшэ" гэдэг байгаа) ба багшаар ошохо болоолши даа", - гэнэн үгснүүдээр угтажа, бүхы наһанайми хуби заяаг шидхээ хэн. "Битнай хургуули даахаар болоогүй, хаяа багшаалжа эхилэхэ хэ хэ" гэжэ гайхахадаа хэлэбэ. "Орлигой хургуулиин долоон класс дүүргээд хүнэр хэцэ дайнай жэлнүүдтэ хоёр жэл Сорогто багшалаад, багшанарай училищида ороһон байнат. Училищида амжалтатайгаар дүүргээд ерэндэнтэй байртай, гүрэнэйнгөө багша болгоһыень ханажа, һонирхолтой ба харюусалгатай ажаада ошохо хүдэлхэ болоолта даа. "Эрдэни элэхэ бүрээ үнгэ ородог, хүн оролдохо бүрээ ухаа ородог" гэжэ дэмы хэлсэдэггүй бээ", - гээд, урдаһаамни сэхэ хаража энэбхилэн, һүүлэй һүүлдэ заатагүй үгэдөө оруулаа һэн. Заагдһан газартаа хоёр жэл багшалаа һэн.

Соном Гомбоевичой ажал гэжэ айхыбар сэхэ, заха үзүүр гэжэ мэдэгдэхгүй, харюуһаа һэн гэжэ даб дээрэ тоологдохонь бэшэ. Тэрэ үедэ Ахын аймаг эхин, нэгэ дунда хургуули 10 хургуулида байгаа. Ушаримһаа райОНО-дой аппаратта ямаршые инспектор, методист гэхэ мэтэ инат үгы, галсаа даагшаны нэгэ бүтэлтэртэйгаа байгаа юм. Соном Гомбоевич райОНО-гойнгоо боро мори эмээлэжэ үгдэдэ, тон хошуур ябаха ажалтай һэн. Тихэдэ хүнгэн машинагаа байтагай, тракторааршые ябаха харгы Ахыда үгы һэн. Аймагтай түб бэлэжэ Орлигоо Бата-Голой хургуули хүрэтэр 160 километр зайтай, Боксоной эхин хургуули 65 километр хооло оршодог бэлэй. Тихэдэ минии ошохо хүдэлхэн Кировэй (Хүүргын) эхин хургуули дүтын хургуулинуудай нэгэн гэжэ тоологдохонь, 19 километрэй зайда байһан юм. Минии үгөөнэй юхэн сагта түрүүшын хэлсэлээ хэхээ байхада, Соном Гомбоевич мүнөөхи бороороо хүрөөд ергэшэ һэн. Зүгөөр нэгэ-хоёр хэшээл шагнаад ябахада бэшэ, харин хоёр халаанайм бүхы арбан хэшээлые шагнаад, тон анхаралтайгаар, удха түгэлдээрөө хэшээлүүдэйм һайн, муу талыень, дутуу дундыень хүсэд дүүрэнээр элирүүлжэ үгэдэг, аха нүхэрэй хургаал хэлэдэг һэн.

Хургуулида заагдаха бүхы предметүүдые шудалһан дээдэ хургуулитай багша шэнги ухаалдижа мэдэһэн, ёһотойл үргэн эрдэм бэлигтэй, дүрбэн тэгшэ багша ябаа юм. Ахын аймагтай тэрэ үеын багшанар хэды заха газарта хүдэлбэшье, Соном Гомбоевичой анхарал оролдолгын ашаар эрдэм мэргэжэлэйнгээ талаар үдэр бүри, хүгжэжэ, юрэнхы болбогдохонь, багшын мэргэжэлэй талаар улам бүри нарижажа байгаа. Үдэшэниинь шагнаһан хэшээлүүд тухай хөөрэлдөө үргэлжэлүүлһэн хэбэр үзүүлбэшье, тэрэнээ зохидхоноор шэлжүүлэн, хэрэгтэй журналнуудай ба "Учительская газетын" шэнэ һонин статьянууд тухай ханалаа хэлэхыеш багшанарта дурадхаха. Али нэгыень уншаагүй гу, али дутуу ядуу ойлгоһон байбалшни, ехэ һонирхолтойгоор, тобшохоноор, заатагүй олохо уншахааршни хужарлуулан хэлэжэ үгэдэг һэн. Эды зэргэ олон юмэ хэдцэдэ уншажа, ойлгожо үрдидэг байна гэжэб гэжэ гайхахаар һэн.

Түрэл буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн тэрэ сагай шэнэ бэшэжэ абһан юм. Энэ талаар хүдэлхэй багшанар үшөөл хүсэд юмэ хэжэ үрдинэгүбди гү, али шаданашегүйбди гэжэ маңдаа ойлгуулагша һэн. К. Д. Ушинский, Л. Н. Толстой мэтэ агууехэ багшанар, уран зохёолшод үхибүүдые арадай заншалаар хүмүүжүүлхэ талаар хэды ехэ юмэ хээ гэжэб гэжэ ханууддаг һэн.

ЭРЭЛХЭГ ЗОРИГТОЙ ЭРДЭМТЭ, ЭРХИМ НҮХЭР

помууд болон статьянуудые бултыень уншажа, тобшолол хэжэ үрдедэ ябадаг, тэдээн соо хэлэгдэһэн юмэнууд тухай ямар хараа бодолтой байһанаа сэхэ руунь хэлэдэг һэн. Буряад хэлэ ба литература Хэрэнэй дунда хургуулида тэрэ шудалһан, "багшамни Дольён Мадасон байһан юм" гэжэ омогорходог һэн. Эрхүүгэй университеттэ ород хэлэ ба литература шудалаа.

Хэрэнэй хургуулида хурахадаа, багшынгаа уралаар "Саяанай самарян" гэжэ нэрэтэй буряад литература болон хэлэнэй кружокто ябадаг, тихэдээ олон рассказ болон шүлэгүүдые бэшэһэн байгаа. Тэдэнэй зарим нэгэниинь, жэшээнь "Шободой", "Эдир ангуушан", "Ульгэршэнэй хөөрөөн" гэхэ мэтэнь "Буряад-Монголой үнэн", Түнхэнэй аймагтай "Красное знамя" гэжэ газетэдэ (мүнөө "Саяны") томилогдохон юм.

1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадалсахааа урид, мүн һүүлдэньшье Соном Гомбоевич арадай аман зохёолоор һонирходог бэлэй. Иванов Жанчип, Жалсанов Жанчип, Дондоков Сырен, Гомбоев Санжай гэдэг Ахын үльгэршэдэй үльгэр, домогуудые хуу бараниень мэдэдэг, олонхиень

бэшэжэ абһан юм. Энэ талаар хүдэлхэй багшанар үшөөл хүсэд юмэ хэжэ үрдинэгүбди гү, али шаданашегүйбди гэжэ маңдаа ойлгуулагша һэн. К. Д. Ушинский, Л. Н. Толстой мэтэ агууехэ багшанар, уран зохёолшод үхибүүдые арадай заншалаар хүмүүжүүлхэ талаар хэды ехэ юмэ хээ гэжэб гэжэ ханууддаг һэн.

Дурсалга

магтаһан хархис удхатай зохёол бэшэ, тэрээн соо арадай педагогикын сэсэн мэргэн хургаал үнэн зүбөөр харуулагдана. Ургажэ ябаа үетэниие арад зондоо, Эхэ орондоо дуратайгаар, эстетическэ, уран һайханай бодото мэдэрэлтэйгээр, һайн һайхан ханаа сэдхэлтэйгээр хүмүүжүүлэхэдэ ехэ тухатай. Тиймэ хадаа коммунист ёһоор хүмүүжүүлгэ гэжэ тэнгэриһээ тэб байса буугагүй, харин арадай педагогикоһоо эшэ үндэһэтэй гэжэлдабадаг байгаа юм. Гэсэрые муушалжа байгаашад С. Г. Дугаровые хаанта-феодалис удхатай "Гэсэрые" коммунист хүмүүжүүлгэтэй сасуулба гээд, 1950 ондо Коммунист партиин гэшүүнһээ гаргажа, Ахын аймагтай гэгээрэлэй таһагыг даагшын тушаалһаа болуулан, хүдэлмэриһөөнь гаргаһан байха юм. Энээнэй али зэргэ худал хуурмаг байһаниинь хэндэшые эли ааб даа.

Тийгэжэ Соном Гомбоевичго ехэ хүндэ саг тохёолдобо. Тэрэ Москва ошохо, Коммунист партиин ЦК-гай бюродо орохо уялгатай болоо һэн. Москва хотодо һараһаа үлүү саг соо хүдэжэ, В. М. Мологовто, тийгээд И. В. Сталинда орохо, хэрэг ушараа хуу хөөрөжэ үгэхэдэнь, "Гэсэр" гэжэб

ёһотойл арадай аман зохёол гэжэб, партиин Буряад-Монголой обкомой зарим нэгэ гэшүүд хэндэшые эли болоһон адуутаа заһаха ёһотой, эрдэм ухаанда "аракчеевскэ гурим" байха ёһогүй гээд", С. Г. Дугаровай хэрэг бүхы талаараа сагааруулагдажа, тэрэ Коммунист партиин зэргэдэ үлэбэ. Иигэжэ Соном Гомбоевич Дугаров "Абай Гэсэрые" үнэн зүбөөр ойлгохо, хамгаалха хэрэгтэ Буряадай бусад эрдэмтэд болон уран зохёолшодтой хамта хубитаяа оруулан гэжэб.

Дурсалга

1953 ондо Советскэ Союзай Коммунист партиин ЦК-гай үүсхэлээр СССР-эй Наукануудай академи, Москва, Ленинград, Эрхүү, Улаан-Баатар ба Улаан-Үдын университедүүд болон институтууд хамтаржа, эрдэм-шэнжэлгын конференци эмхидхээд, "Гэсэр" гэжэ ёһотойл арадай аман зохёол гэжэ үшөө дахин баталан элирүүлэ һэн. Соном Гомбоевич Дугаров үнэн сэхэ хэрэгтэй түлөө эсэһэ сусашагүйгөөр ябажа, эрэлхэг зориг гаргаһан,

Соном Гомбоевич Дугаров Буряадай АССР-эй гэгээрэлэй министрээр арбаад гаран жэлдэ ажалаа. Энэ харюусалгатай тушаалда республикынгаа хургуулинуудай ажал хүдэлмэрин улам саашаа хүгжэхэдэнь өөрынгоо хубитые оруулан юм.

Соном Гомбоевич Дугаровай түрэнөөр 75 жэлэй оёе бүхы багшанар, эрдэмтэд, Буряад Республикын, Шэтын болон Эрхүүгэй мөжын буряадууд мүнхэ дурасхаал болгон тэмдэглэнэ. Тийбэ яабашье номуудайнь, статьянуудайнь суглуулбари хэблэгдэхэ бээ гэжэ найдагдана.

Дондог ЛЫГДЕНОВ,
1943 онһоо багша.
Мүр сэдхэлдэм түрэнэ:
Залуу наһан, залуу наһан
Задарюун, жаргалтай хаһа
Залиршагүй байгшын, минии наһан,
Загаһан мэтэ бү мулгарыш
"уһан" тээшэ.
Энэ хоёрдохи хүсэли болон.
Иймэ хүсэлтэйшые һаам, һүүдэртэ орохо саг үнэндөө хээшые ердэг гэшиэ ааб даа. Тиймэһээ залуудаа холын газарнуудые хаража ерээ һаа, сэдхэлни дүүрэн шэнги байха һэн. Энэм гурбадахи хүсэли.
Эдэ хүсэлнүүдэйм нэгэнзыньше бэлүүлэгдээ һаа, баяртай байхаб. Саг харуулна-аабза...

Соёлма ДАШИЕВА,
БГУ-гай оюутан.

ДУЛААН БАЙРАДА ТАБИГДАБА

Октябрь нарын 23-най тарягаа хуряажа, голоом суглуулжа дүүргэнээр, трактор машинануудаа үбэлдөө таб хоёр гараж заһажа, хэлы эхилэбди.

Мүнөө гаражнуудта оруулаха хүдэлмэри түлэг дүр ябуулагдана. Колхоз правлениин үүсхэлээр дүршэлтэй 7 механизатор бүридэһэн хабсаргаһын тусхай бригада эмхидхэгдэ бригадые уран гартай, Петрович Бабарин хүтэлбэрилнэ. Бригадын үглөөнэй наранаар ажал гараад, үдэшин боро хар болотор ажалланад. Ноябрь нарын эхинһээ машина болон тракторнуудай гаражнууд дулаасуулжа эхилэбди.

В.Тулубур
Оронгын колхозой ажилчин

ЭДИРШҮҮЛ БЭЛИГЭЭ ТОДОРУУЛНА

Байгша оной турп республикын хурагшад хоорондо предметүүдэ үнгэргэгдэһэн мурсыень хүдөөгтэй зар хургуулинуудай шабниислэл хотын үетэй эрдэм мэдэсын, бэлтгэһэн талаанай талаар нэгэ дутуугүй, яһала хүгжэ гэжэ элирүүлэ.

Жэшээлхэдэ, физик болон алгебра үнгэртүр турнирта 80 хурагша хабаадаа. Тэдэнэртэ олошиидхэбэритэй даабарин үгтөө, гадна эрдэмтэд асуудалнуудаар хөөрөлдө үгэ буяалдаха шадабар шалгагдаа. Команд гэшүүдэй хамт оролдолгоор эрдэмтэн шэнжэлгын ябуулагдахадаа эбтэй, нэгэ хүсэл зоригтой коллектив бүридхэгдөө. Ийн коллективүүд соо Хэжэнгын дунда хургуулицией команда алиш талаараа эрхимлэжэ гэнэ һэн. хурагшад Жаан Гунзынов, Баатар Цыренжапов, Мар Николаева, Маргарит Грихнева (хүтэлбэрилгэ Виктор Мункин) эрхим бүхы даабаринууд дүүргээд, ниислэл хотын дохи, 56-ай хургуулинуудай хурса хүбүүд, басагадые ахы гаргаһан байна.

Жэлэй дүүрэтэр үшөө иймэ турнир үнгэргэгдэхэ хараалагдана. Республикын Эрдем хуралса министрствэдэ турнир хабаадаха турп мэдүүлгэнүүд орожал бай юм. Иймэ хүгжөө шэглэлтэй мурсыень хабаадажа, бэлтгэ тодоруулан эдиршүүл саашадаа орон нутаг суурхуулха эрдэмтэд боло аалам?

Манай

СЭДХЭЛЭЙМ ХҮСЭЛНҮҮД

Хүн бүхэн сэдхэлэйнгээ оёорто бэлүүлхэ ямаршые даа өөрын хүсэлнүүдтэй байдаг. Тэдэнэ эддэб янзын--бэлүүлэгдэмээршые, үгышые байжа магад. Тэдээн тухайгаа үлүү шагһаар шашангүй, гүн сэдхэлэйнгээ оёорто наринаар хадагалжа ябадаг ха.

Өөрынгоо хүсэлнүүд тухай хөөрөбэл, иймэ байнэ.

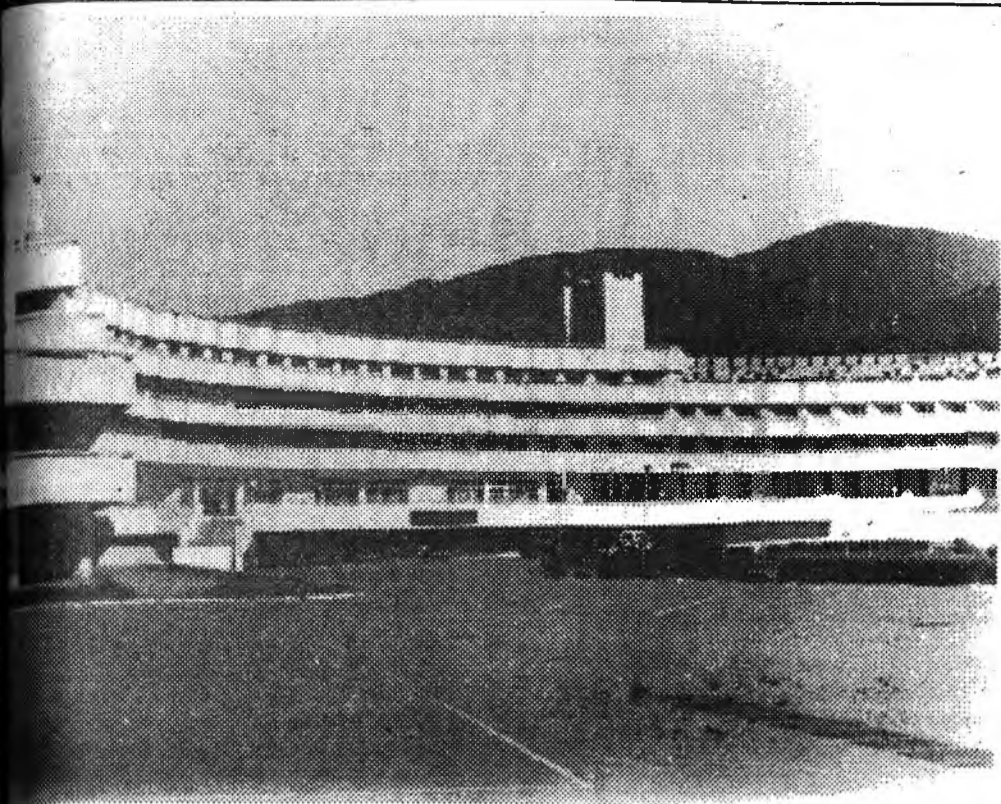
Түрүүшын хүсэли, манай республикада һүүлэй жэлүүдтэ үндэһэн буряад хэлэнай нэргээгдэжэ, үргэнөөр шудалагдажа байна. Буряад хэлэн хожомдожонье һаа гүрэнэй хэлэн болгодоо. Тиймэһээ буряад уг изагууртан гэжэбди гэжэ буряад нэрээрээ омогорходог боложо, шэнэ түхэл мангаар буряад торгон дэгдэлэ оёжо үндэдэг һаа, ехэ һайн байгаа. Сагаалганда гү, али түрэй найрта буряад хубсаһатай хүниие харахада, ямар гоё

гэжэб. Гансашье һайндэрнүүдтэ бэшэ, юршн үдэр буряад хубсаһа үмдөөд ябахада, бүри зохид байха һэн. Росси гүрэн соогоо, мүн хари гүрэнүүдтэ ехэ мэдээжэ болоһон "Лорамодын" буряад уран эсхэгшэ Лариса Дагданова буряад түхэлэй ямар гоё һайхан шэнэ хубсаһа оёдог гэжэб! Улаан-Үдын үйлсэнуудтэ тэрэнэй хэбээр оёгдоһон хубсаһа үндэһэн залуу басагадые тэрэ доороо обборхоор байдаг. Хүнүүд хужарлан, гайхангыар хараһаар үдэшэдэг лэ.

Сагай, наһанайшые ошоһонь түргэн даа: бага балшар наһангата хаксаад, мүнөө эдир залуу наһанайнгаа охин соо ябанабди. Ходоодоо залуу, сэбэр, задарюун, хүгжэрхэ гэшые мэдэнтүй, үхэл тухай наһангүй ябабал, һайн лэ һэн. Залуу наһан тухай энэ дүрбэн

мүр сэдхэлдэм түрэнэ:
Залуу наһан, залуу наһан
Задарюун, жаргалтай хаһа
Залиршагүй байгшын, минии наһан,
Загаһан мэтэ бү мулгарыш
"уһан" тээшэ.
Энэ хоёрдохи хүсэли болон.
Иймэ хүсэлтэйшые һаам, һүүдэртэ орохо саг үнэндөө хээшые ердэг гэшиэ ааб даа. Тиймэһээ залуудаа холын газарнуудые хаража ерээ һаа, сэдхэлни дүүрэн шэнги байха һэн. Энэм гурбадахи хүсэли.
Эдэ хүсэлнүүдэйм нэгэнзыньше бэлүүлэгдээ һаа, баяртай байхаб. Саг харуулна-аабза...

Соёлма ДАШИЕВА,
БГУ-гай оюутан.

МГОН ДАЛАЙН ЭРЬЕДЭ...

далайн эрьедэ
россин хүүгэдэй
октябрь нарада
идентнүүдэй 10-
най хуралсал
халаан 14 үдэрэй
хидхэлэй үндэр
гэрхэдөө, бүхы
ирхолтатаа, урма

теэд хүбүүдын эжынгээ
мэргэжэл шэлээгүй юм ха. "Би
өөрыгөө жаргалтай
эхэнэрнүүдэй тоодо
тоологшоб",— гэжэ Наталья
уриханаар энеэбхилэн, хөөрөө
хэн.

Энэ халаанай гол зорилго
гэхэдэ, эдир журналистнуудай
мэргэжэлтэ хургуули болоно.
Арбан дүрбэн үдэрэй туршада
хүбүүд, басагад мэргэжэлээ
дээшлүүлжэ, эдир
корреспондентнүүдэй
үнэмшэлгэнүүдые абаа хэн.
Сэдьхэл соохи мэдэрэлээ үгын
хүсөөр харуулха гэшэ
тиимэшье хүнгэн хэрэг бэшэ,
хамаг юумэндэ оорын
хандасатай байха хэрэгтэй гэжэ
үхибүүд ойлгоо ёһотой.

Хурса ухаатай хүбүүд,
басагадай хүюун конкурсууд,
дискотекэнүүд, тусовконууд
үдэшэ бүри үнгэргэгдэжэл
байгаа. Эдэ бүхы хэрэгүүдтэ
эдэбхи үүсхэл гаргажа, тон
дуратайгаар хабаадалсаһан
үхибүүдэй нэрэнүүдые
дурдамаар. З. Банзаракцаева—
Улаан-Үдын 63-дахи хургуулин,
Ж. Жихарев, Д. Толстонов—
2-дохи хургуулин, С. Тагарова,
И. Куреева, Г. Салсарова, Т.
Барышевская—бултадаа Улаан-
Үдын хургад, Н. Норбоева
Мухар-Шэбэрэй аймагай
Хүсөөтын дунда хургуулин
хургаша болон бусад.

"Бригантина" дружинын
зарим ёһо заншалнууд гэхэдэ,
имэ: "0:0 хуули"—ямаршье
юумэндэ хожомдожо огто
болохогүй, хэлсэһэн лэ сагтаа
эхилхэ, энеэбхилхэн
шарайтайгаар мэндэшлэлсэхэ,
кубрик соогоо сэбэрые сахиха,
тойроод байһан байгаалиа
гамнаха, бэе бээдэ нүхэрэй
ёһоор хандаха гэхэ мэтэ хайн
хайхан жэшээ боломоор
дүримүүдые манай үхибүүд
хадуужа абаа ёһотой.

Журналистнуудта
зорюулагдаһан дурасхаалта
үдэшэ үхибүүдэй зүрхэ сэдьхэлдэ
үлөө, эндэ хэлэгдэһэн дулаахан
үгэнүүдые уни удаан саг соо
һанажа ябаха бээ гэжэ
һанагдана. Хото, хүдөөһөө
ерэһэн түлөөлэгшэдэй
газетэнүүдэй конкурс одоо ехэ

анхарал татаа хэн. Үхибүүд тэрэ
газетэнүүдтэ элдэб нэрэнүүдые
һанаа, һонирхолтой
материалнуудые зохёохо гэжэ
али бүхы арга шадалаа гаргаа.
Илангаяа "Океан—мини
дуран", "Океантай уулзалга",
"Океан" гэшэ—бидэбди",
"Океан—Эхэ ороной эрхим
хүнүүд" гэхэн темэнүүд олон
байгаа. Хүүгэдэй газетэнүүдэй
редакторнууд журналистикын
жанрнуудтай танилсалга
үнгэргөө. Новосибирск хотын
"Рост" газетэ (А. Артамонова),
"Чадор"—Шэтын (Ж.
Родионова), "Небоскрёб"—
Агын (Э. Цырендоржина),
"Звездочка"—кызылэй (А.
Икоюн), "На трех этажах"—
Кемеровэ (А. Курилов),
"Бурятия молодая"—(А.
Доржиева) болон бусад.

Ургажа ябаһан үхибүүдтэй
хүдэлдэг редакторнууд түхэрэн
столдо нуужа, түбэй директор
Э. В. Марзоеватай, халаанай
хүтэлбэрилэгшэ, журналист Г.
Касьяненкогай саашанхи
ажалай түсэб тухай
һонирхолтой хөөрэлдөө
үнгэргөө. 1996 оной август
нарада эдир
корреспондентнүүдэй халаан
дахин үнгэргэхэ гэжэ хэлсээ.
Үхибүүдэй хани барисае улам
батадажа, мэргэжэлэй талаар
шэнэ шатада, үргэн харгы замда
гарахаяа оролдожо байһанаа
мэдүүлээ хэн.

Иимэ ажалыбуулжа байһанай
түлөө "Бурятия молодая"
һониндо Бүхэроссин үхибүүдэй
түбэй диплом, үнэтэ бэлэг
барюулагдаа.

Һаяар "Бурятия молодая"
газетэ болон Эрдэм хуралсалай
министерство эдир
корреспондентнүүдэй, уран
үгэдэ дуратай үхибүүдэй дунда
конкурс эмхидхэхээр хараална.
Энэ конкурсдо илаһан хүбүүд,
басагад хойто жэлдэ "Океан"
түбтэ ошохо бүлэгэй бүридхэлдэ
орохо гээд мэдүүлэе.

Хурсахан гуурһаяа бэлдэжэ
байтты!

Л. ДОРЖИЕВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хүүгэдэй
"Океан" гэжэ түбэй гол байшан.
Авторай фото.

ХОЛЫН АЙЛШАН

Һүүлэй үедэ Агын округоор айлшалха дуратайшуул
олошороо янзатай. Холо ойроһоо иишэ харгылаад ошодог
хүнүүд ерэхэ һунгуулин бэлэдхэлэй хаһа соо илангаяа
олон болоо.

Мүнөө болотор далайн саанаһаа айлшан морилжо,
өөрынгөө ороной гурим идхаа гэжэ дуудлаагүй байха.
Мүнөө сагта гайхаха гэлхэ юумэн үгы болоо гэшэ ха.
Һая эндэ США-һаа юриспрюденциин доктор, һунгалтын
хэрэгээр мэргэжэлтэ Лерри Голд гэгшэ округ ерэжэ,
американ штадуудта һунгалта яжа үнгэрнэб гэхэн лекци
уншажа, сугларагшадые гэгээрүүлээ юм ха. Өөрын
хэлэһэнэй ёһоор, тэрэ өөрөө 13 һаһанһаа һунгуулин
хэрэгтэ оролсоһон, Р. Никсон, Дж. Буш гэдэг
президентнүүдые дэмжэһэн байна.

Тиигэжэ агынхид американ хургаал хэшээлнүүдые
шудалжа эхилбэ түхэлтэй.

Ц. ГОНГОРОВ.

ГЭРТЭНЬ ҺУРГАДАГ ГУРИМТАЙ

Улаан-Үдэ хотын эрдэм хуралсалай управлениин 60-
дахи хургуулида тусхай гуримаар хуралсал үнгэрдэг.
Бүхы дээрээ 300 гаран хурагшад энэ хургуулида
тоологдодогыһе һаа, 8-дахи классай 5 лэ хурагша үдэр
бүри хэшээлнүүдтэ ерэдэг юм. Харин бусад хурагшад,
элдэб түхэлэй хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэһэн, ябаха аргагүй,
тэнхээ шадалгүй хүүгэд гэртээ номоо үзөөд байдаг.

Медицинскэ комиссиин шийдхэбэрээр энэ хургуулида
хурахаар тодорхойлогдоһон хүүгэдые гэртэнь эрьежэ,
багшанарын ном заадаг. Бүхыдөө 100 багша эндэ хүдэлнэ.
Юрэнхы эрдэмэй дунда хургуулин программаһаа
ямаршье илгаагүйгөөр хуралсал эмхидхэгдэнхэй.
Программаар хараалагдаһан хэшээлнүүдһээ гадна хибэс
нэхэдэг, япон икэбанын уран шадабариде хурадаг.
Дуратайшуулын уран зурагта, модо дүргэжэ, зураха
дүрэтэй болодог. Эхин классуудһаа буряад болон хари
хэлэ шудалдаг байна.

Ехэ һайндэрнүүдэй болоходо, багшанар түрэлхидтэйн
хамта хургуулин автобусоор хүүгэдые хургуулидань
суглуулжа, наада зугаа эмхидхэдэг юм.

Үйлын үрээр багаһаан үбшэн үлбэр болоһон үхибүүдтэ,
багшанар болон түрэлхидтэнь тэсэмгэй байхые, бүхы
һайн һайхание хүсэнэбди.

Т. САМБЯЛОВА.

БУЛТАНАЙ ХҮСӨӨР

Һаяхан Захаaminaй аймагай Бүргэ нютагай хургуулин
үхибүүд баригдаһан шэнэ байшанда хуралсалаа
үргэлжэлүүлбэ. Бүргөөрхинэй үхибүүдтэ анхаралаа ехээр
хандуудлагын мэдээжэ юм. Барилгашадай бригада 1933
ондо баригдаһан хуушан хургуулингаа хажууда 1990
ондо горитой томо байшан бодхоожо, нютагайхидаа
баярлуулһан юм. Мүнөө үшөө нэгэ байшан хажуу тэнь
бодхоогдобо ха юм.

Шэнэһэн модоор баригдаһан уужам һаруул хургуулин
байшангай нээгдэхэдэ, нютагай зон бултадаа баяр
ёһололой һайндэр үнгэргэжэ, үхибүүдээ эрдэм номдо
эрхимээр хурахыень уряалба.

Тус хургуулин багшанар, түрэлхид, хурагшад энэ
һайндэртөө ехэ бэлэдхэл хээ. Холо, ойроһоо ерэһэн
айлшадаа класс классуудаар ябуулжа танилсуулба.
Үхибүүдтэ хэрэгтэй хургуулин хэрэгсэлнүүд дууһан
бии. Гэбэшье олдохо, бэдэрхэ юумэн үшөөл олон. Хэн
юугээр үшөө туһалха шадалтайб гэжэ тэрэ үдэр сугларһан
зон удаан нуужа хөөрэлдөө. Энэ хүндэ сагта хургуулидаа
туһалжа, үхибүүдээл арга шадалаараа һайнаар
хүмүүжүүлхэ, эрдэм номдо хургаха гэжэ тэдэ хэлсэбэд.

Тиигэжэ Бүргэ хууринай зон бултанай хүсөөр
хургуулин шэнэ байшан эб нэгэн бодхоожо, үхибүүдээ
үшөө дахин баярлуулба гэшэ.

Г. ГОНЧИКОВА.

БАНДИДУУД БАРИГДАА

гарасалдахабди гэжэ лаб
найданги байгаа ха. Теэд
дотоодын хэрэгүүдэй
министерствын оперативна
бүлэг тон түргэнөөр саг

соогоо ерэжэ, 20 минутын
туршада бандидуудые
барига тушаагаа.

Гүрэнэй налогой
инспекциин 1-дэхи танагай

хүдэлмэрилэгшэд милициин
зургаануудтай хамта мүнөө
үедэ мүрдэлгэ хэжэ байна.
Гүрэнэй налогой инспекциин
хүдэлмэрилэгшэдэ гэмтэдэй

добтолһон ушар шалтагаан
мүрдэлгын үедэ
элирүүлэгдэхэ, харин
хэлээлтын хэмжээн сүүдээр
тодорхойлогдохо ёһотой.

Буряад Республикын
Гүрэнэй налогой инспекциин
хэблэлэй албан.

С п о р т

Шатар

УЛАСХООРОНДЫН МАСТЕРАЙ НОРМО ДҮҮРГЭБЭ

Хальмаг Республикын ниислэл Элисте хотодо Россин түрүү хуури эзэлхын түлөө шатаршад 58-дахи заншалта мурьсөөн үнгэргэгдээн байгаа. Бэлигтэй хоёр шатаршад - 8-дахи ДЮСШ-гай тренерээр хүдэлхэн, уласхоорондын гроссмейстер Александр Фоминых ба Буряадай дүрбэ дахин чемпион, спортын мастера кандидат Сокто Намжилов гэгшэд - тэндэ хабаадаба.

Александр Фоминых 7 очкотойгоор 6-дахи хуури эзэлэ. ФИДЕ-гэй зонин хоорондохи турнирта хабаадаха эрхэдэ тэрэ хүртэбэ. Александр Фоминыхтэй хамта уласхоорондын гроссмейстернүүд 7 очкотой болоһон байгаа. Тэдэниие нэрлэбэл, Андрей Харлов (Прокопьевск), Юрий Балашов (Москва), Михаил Красенков (Москва), Константин Сакаев (Санкт-Петербург), Владимир Епишин (Санкт-Петербург), Вадим Звягинцев (Москва), Константин Асеев (Санкт-Петербург) гэгшэд болоно. Харин рейтингээрээ Александр Фоминых эгээл үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн байха юм.

Бүхы уулзалгануудайн дунгуу гэхэдэ, 11 уулзалгаһаа дүрбэндэнь илаа, зургаандань тэнсээ, нэгэндэнь шүүгдээ. А.Фоминыхтэй наадагшад булта уласхоорондын гроссмейстернүүд байгаа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Харин Сокто Намжилов 11 уулзалгада 5,5 очкоабаа. Соктотой хамта уласхоорондын 9 гроссмейстер Юрий Разуваев (Москва), Юрий Якович (Самара), Марат Макаров (Новосибирск),

Руслан Щербаков (Челябинск), Мирон Шер (Калининград), Валерий Филиппов (Кемеровэ), Александр Ластин (Москва), Игорь Захаревич (Новгород) гэгшэд - 31-дэхиһээ 40-дэхи хүртэр хууринуудые эзэлбэ. Уласхоорондын мэдээжэ гроссмейстернүүд - Алексей Выжманавин (Москва), Селли Двойрис (Челябинск), Виталий Цешковский (Краснодар), Евгений Соложенкин (Санкт-Петербург), дэлхэйн экс-чемпион Василий Смыслов (Москва), Николай Пушков (Азов), Василий Емелин (Санкт-Петербург), Ефим Геллер (Москва), Ратмир Холмов (Москва), Сергей Долматов (Москва) гэгшэд Соктохоодоогуур хууринуудые эзэлхэн байна.

Буряадайшые, Хальмагайшые шатарай түүхэдэ иимэ амжалтанууд Россин болон Советскэ Союзай чемпионадуудта туйлагдаагүй юм гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Тус мурьсөөндэ манай гүрэнэй 70 түрүү шатаршад (тэдэнэй аяр 50-ниинь уласхоорондын гроссмейстернүүд) хабаадаба. Каспаров, Карпов, Крамник гурбанһаа гадна бүхы элитэ шатаршад хабаадаа ха юм.

Амжалта туйлаһан шатаршад гэбэл, 19 наһатай Пётр Свидлер (Санкт-Петербург) хоёрдохи жэлээ удаа дараалан түрүү хуури эзэлбэ. Москвагай Евгений Бареев 2-дохи хуурида, Санкт-Петербургийн Александр Халифман 3-дахи хуурида гараба. Түгэсхэлдөө, Сокто Намжилов тус мурьсөөндэ 5,5 очкотой боложо, уласхоорондын мастерай нормодүүргээ.

Т.ЛАМБЛЕВ.

Бокс

Чемпион болобо

Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй боксоор зонин мурьсөөн Красноярск хотодо боложо дүүрбэ. Ньютагаймнай хүбүүн, спортын хүлдэтэ мастер, Россин физическэ хүмүүжүүлгын габьяата хүдэлмэрилэгшэ Михаил Дворкиной дурсаалдаа энэ мурьсөөн зорюулагдаһан байгаа. Энэ наадан хотын түбэй стадион дээрэ үнгэргэгдэбэ. Манай республикаһаа Александр Путинский хабаадалсажа, "Архан бээлэйн" ёһотойл эзэн боложо ябаһанаа харуулжа эрээ. Тэрэ 91 килограмм хүртэр шөгнүүртэ чемпиной нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

Зонин эрхимэй эрхим боксёрой нэрэ зэргын түлөө мурьсөөндэ олон хүн сугларжа, сэхэн хүлгөөтэй байба. Юуб гэхэдэ, тус хотын боксёр, уласхоорондын классай спортын мастер Александр Колодочкин манай боксёртой уулзаха байба.

Шэнэ гуримаар мурьсөөн хоёр минутын туршдаа 5 раундтайгаар үнгэргэгдэбэ. Манай боксёр эрхим бэлдэхэлтэй байһанаа харуулжа, спортын мастер Александр Путинский чемпион боложо, медальда, шаажан кубогта хүртөө, миллион түхэригөөр урмашуулагдаа.

Эхэ нааданһаа бусажа ерлээр Александр Путинский Россин Федерацида боксын нааданай эхилһээр 100 жэлэй ойн баярай мурьсөөндэ хабаадахаар бэлдэхэл хэжэ эхилбэ. Москва хотодо декабрийн 11-һээ 20 болотор үнгэргэгдэхэ наадагта США-гай, Кубын, дэлхэйн бусад ороноудай мэдээжэ боксёрнууд хабаадалсаха юм.

В.АЛЕКСАНДРОВ.

Россин Федерациин Зүүн зонодо наададаг футболуудай команданууд уулзалгануудаа түгэсхэбэ. Эндэ хабарһаа хойшо шадмар бэрхээр наадаһан хоёр команда мурьсөөнэй таблице т о л г о й л б о . Э н д э Красноярскын "Металлург" зонин эрхим команда боложо тодорбо. Зонин чемпион болоһон "Металлург" ерэхэ жэдэ Россин Федерациин нэгэдэхи бүлэгэй командануудтай наадаха эрхэдэ хүртэбэ. Түрүү хуури буяалдаһан Барнаулай "Динамо" команда хүршэнэрһөө гурбахан очкоогоор гээгдээ. "Динамо" зургаан уулзалгада шүүгдэбэшье, "Металлургын" футболуудта орходоо, үсөөн командануудые илаһан байна.

Команданууд	наадаа	шүүгээ	тэнсээ	шүүгдээ	бүмбэгэ
"Металлург"(Красно-ярск)	34	23	4	7	64-27
"Динамо"(Барнаул)	34	21	7	6	55-27
"Кузбасс"(Кемеровэ)	34	21	3	10	56-27
"Металлург"(Н-Кузнецк)	34	21	3	10	77-37
"Амур"(Благовещенск)	34	19	4	11	66-35
"Иртыш"(Тобольск)	34	18	2	14	53-49
"Сахалин"(Холмск)	34	16	6	12	51-53
"Томь"(Томск)	34	15	8	11	54-25
"Сэлэнгэ"(Улаан-Үдэ)	34	16	3	15	42-46
"Мотор"(Прокопьевск)	34	14	9	11	34-40
"Динамо"(Омск)	34	15	5	14	48-39
"Динамо"(Якутск)	34	13	6	15	47-59
"Виктория"(Назарово)	34	13	5	16	54-40
СКА(Хабаровск)	34	11	5	18	36-46
"Торпедо"(Рубцовск)	34	10	6	18	48-57
"Ангара"(Ангарск)	34	8	6	20	37-81
"СамолётрХХI"(Н-Вартовск)	34	4	4	26	12-81
ФК(Междуреченск)	34	3	4	27	20-85

Эрдэм ухаанай һонинууд

ГАЗАР ДОРОХИИЕ ХАРАНА

Англиин нэгэ фирмэ газар доро байһан юумэнүүдые болон хүнды хүнхинуудые олодог радиолокатор бүтээн гаргажа эхилбэ. Газаа тээһэнь харахада, энэнь багахан ябаган тэргэ болоно. Тэрэниие газар дээгүүр аалиханаар ябуулдаг.

Энэ аппарат бүтээхэдэ, минэ бэдэржэ олодог сэрэгэй приборые хэрэглээ юм. Тиигээд энэниие али бүхы түхэлэй хүрһэндэ хэрэглэжэ болоно.

Тус аппаратадые хэрэглэхэ газар олон юм. Онсодхобол, урда үеын хүнүүдэй орхиһон элдэб юумэнүүдые, газар доро байдаг соргонууд болон кабельнуудые, тэрэишлэн юумэндэ даруулиаһан хүнүүдые бэдэрэн олохо, энэ аппарат тон хэрэгтэй.

ЗАМБУУЛИНДА ОЛД

Англиин астрофизигүүд Ф.Х. Ч.Викрамасынх гэгшэд Газар амидарал эндээ бии болоо бэй замбуулинһаа асарагдаһан но тоолодог. Энэнь зүйтэй юмгүгээжэ үшөө нэгэ нээлтэ хаяхан хэгдэ гэхэдэ, амиды юумэнэй үндэһин белогой нэгэ шухала хубинь боло гэдэг аминокислотае америкий астрономууд манай Галактикын тэ элирүүлбэ.

һүүлэй хорёод жэлэй астрономууд энэ мэтын зуу гаран тэдэнэй гаргадаг радио-замбуулинда олоһон байна. Дээрдэ астрофизигүүд үшөө аминокислотанууд, нуклеиновэ бүридэлдэ ородог зүйлүүд дайдада олдохо гэжэ тоолоно.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правитель

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖПЖПТОВ Б.М.Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ И. И. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ПИПТАЕВ В. И. (хэблэлэй директор), РИШЧИНОВ С.Д. (редакторай орлогшо), САМБЯТОВА Т.В.

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаршвилиин үйлэс, 23. "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4327. Хэблэлдэ тусаагдаһан цаг 17.00.

Буряад Республикын республиканскэ типографида газетэ хэблэгдэ. Директорайнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номергойгоор бүридэ абтанхай. Заказ №219.

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарини - 2-50-52, секретаридаид - 2-60-91, нийтын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон нургуулинуудай (даагшань), 2-57-63, олонийтын хүдэлмэринин ба мэдээлэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректуриндэ - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-71, корреспондентнууд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.